— *Benedicta, ter benedicta,* kolmasti ollos siunattu, sinä valikoitu ase, astu sisälle taivaan loistoon!

Ja jesuitta hävisi väen tungokseen.

Suuri seinäkello kruunaussalissa osotti puolta yötä. Nerokkaan koneiston avulla, jonka eräs Nürnbergiläinen oli keksinyt, työnnettiin kellon kahtatoista lyödessä kaksi mahdottoman suurta, kallisarvoisilla hopea-astioilla katettua pöytää eräästä sivuhuoneesta esiin ja ilmaantuivat ne kuin maasta nousseina keskelle suuren salin lattiata. Juhlamenojen ohjaajan antaman merkin mukaan asettuivat kuningas ja kuningatar kahden purppuravaatteella päällystetyn tuolin eteen perempänä olevan pöydän keskikohdalle ja muut vieraat asettuivat ympärille riveihin kukin arvonsa mukaisessa järjestyksessä. Eräs läsnäolevista papeista luki korkealla äänellä ruokaluvun, jonka jälkeen kuningas itse alotti lyhyen virren, mihin muut tottunein äänin yhtyivät. Istuttiin pöytään jotenkin suurella melulla ja kun kerran oli päästy ruokiin käsiksi, eivät hovitavat enää suuresti ketään sitoneet. Ruokaa oli paljon ja voimakasta. Richelieu oli lähettänyt Kustaa Aadolfille ranskalaisen kokin; mutta kun kuningas ei ollut tottunut ylellisyyteen, käytti hän tuota hienoa ranskalaista vaan jälkiruokain laittamiseen; ehkei hän myöskään luottanut täydellisesti kardinaalin lahjaan; sanottiinhan, ett'eivät Richelieun päivälliset olleet vaarattomampia kuin Borgiainkaan ennen muinoin. Myöskin olivat alankomaalaiset ja saksalaiset kokit siihen aikaan kuuluisammat kuin ranskalaiset. Ruokapöydän parhaita koristeita olivat tällä kertaa kokonaisena paistettu villisika, joka oli koristettu kukkasilla ja laakereilla, sekä Frankfurtin leipurien lahjoittama leivoslaitos, jossa oli kuvattu roomalaisen keisarin riemukulku. Jokainen luuli tuossa korttelin kokoisessa torttukeisarissa tuntevansa Kustaa Aadolfin, ja antoi se aihetta moneen leikkipuheeseen, kun kukin oli perässä astelevissa roomalaisissa tuntevinaan pöytäkumppaninsa. Kuningatar, jonka hieno käsi oli määrätty ensiksi särkemään tämän leipuritaidon nerontuotteen, mursi hymyillen hopealautaselleen riemukulkueen orjista viimeisen, mutta Kustaa Aadolf, joka ei ollut taikauskoinen ja jolla tavallisesti aina oli hyvä ruokahalu, tarttui jotenkin armottomalla kädellä suureen torttukeisariin ja mätti ison osan hänen ruumistaan lautaselleen. Samalla aikaa täytettiin hopeamaljat

jaloimmilla reinin- ja espanjanviineillä, kuningas kilisti jotenkin vaatimattomasti kuningattaren kanssa ja kaikki muut vieraat seurasivat hänen esimerkkiään. Hovijunkkarit ja hovipojat, joita loistavissa riveissä seisoi ylemmän pöydän ääressä yksi kunkin tuolin takana, alemman pöydän ääressä yksi joka toisen tuolin takana, täyttivät taasen tyhjennetyt lasit ja kuningas joi nyt maljan Frankfurtin kaupungin menestykseksi; jonka jälkeen hän nopeasti nousi pöydästään, tarjosi kätensä kuningattarelle ja poistui huoneihinsa. Kustaa Aadolfin elämän tavat olivat kohtuulliset, niinkuin sotilaalle sopii, hän aterioi tavallisesti nopeasti, vaikka hän hauskemmissa tilaisuuksissa, kun aika antoi myöten, viipyikin noin tunnin verran ruokapöydässä. Ei hän kuitenkaan vaatinut, että kaikki muut noudattaisivat hänen tapojaan, ja luovutti hän poistuessaan isännän viran jollekin lähimmistä miehistään.

Tällä kertaa sai vanha iloinen skottilainen Patrik Ruthwen jäädä isännäksi ja teki hän työtä käskettyä tunnetulla taidollaan. Oxenstjerna oli poistunut kuninkaan kanssa. Myöskin naiset nousivat paikoiltaan ja lähtivät salista, mutta miespuoliset vieraat jäivät sijoilleen huvitteleimaan maljojen ja hopea-astioiden ääressä, joissa tarjottiin pähkinöitä janon kiihdyttämiseksi. Kolmikymmenvuotisen sodan sankarit eivät juomatavaroita hylkineet ja kun leikkiä lyöden saattoivat he yhdessä henkäyksessä vanhan ritaritavan mukaan tyhjentää kolpakollisen reininviiniä. Ei tällä kertaa kuitenkaan eletty niin rajusti kuin monessa yksityisessä juomaseurassa; kun tunnettiin kuninkaan ankarat periaatteet, ei uskallettu aivan usein lasia pohjaan kallistaa. Istuttiin kuitenkin nytkin aamupuoleen yötä ja muutamat överstit nähtiin tarjoavan toisilleen muuatta siihen aikaan vähän tunnettua, mutta äskettäin Alankomaista tuotua herkkua, jotain mustaa, nauhoiksi punottua ainetta, jota säilytettiin rasioissa ja joka kulki miehestä mieheen niin, että kukin nitisti siitä palasen, jonka toiset irvistellen sylkivät suustaan, mutta jota toiset mielihyvällä pureskelivat. Tämä aine oli — tupakkaa.

Samaan aikaan kuin juominkeja kruunaussalissa yhä jatkettiin, oli kuningatar hovinaistensa seuraamana mennyt levolle, mutta kuningas keskusteli vielä pitkän aikaa Akseli Oxenstjernan kanssa. Mitä nämä nerokkaat miehet, sotapäällikkö ja valtiomies, keskenänsä puhelivat, sitä voidaan

paremmin aavistaa kuin kertoa. Kenties puhelivat he Ruotsin kurjuudesta, keisarin mahtavuudesta ja Jumalan, joka on sitäkin suurempi; puhuivat ehkä valon voitosta, Rooman valtakunnan kruunusta ja tulevasta protestanttisesta Saksan keisarikunnasta. Ei kukaan tiedä sitä varmuudella, sillä kuninkaan kuoltua vei Oxenstjerna hänen salaisuutensa mukanaan hautaansa.

Yö oli jo pitkälle kulunut ja Oxenstjerna oli pois lähtemäisillään, kun henkivartijaupseeri Bertel ilmoitti, että hunnutettu nainen välttämättä vaati päästäksensä kuninkaan puheille. Tuollainen pyyntö tähän aikaan vuorokaudesta kummastutti sekä Kustaa Aadolfia että hänen uskottuaan; mutta kun hän aavisti, että syy tuohon salaperäisyyteen mahtoi olla tavallista tärkeämpi, käski kuningas Bertelin tuomaan vieras sisään samalla määräten Oxenstjernan vielä viipymään luonaan.

Bertel poistui ja palasi hetken kuluttua mukanaan mustaan puettu, hunnutettu ja solakkavartaloinen nainen. Hän näytti vapisevan ja olevan ihmeissään siitä, ett'ei tavannut kuningasta yksin; eikä hän virkkanut sanaakaan.

— Hyvä rouva, — sanoi kuningas jotenkin tylysti, sillä tämä yöllinen kohtaus ei ollut hänelle mieleen, koska se tunnetuksi tultuaan saattaisi herättää juorupuheita hovimiesten kesken ja mahdollisesti mustasukkaisuutta herkkähermoisessa kuningattaressa, — hyvä rouva, teillä mahtaa olla hyvin tärkeitä asioita, koska tulette näin kummalliseen aikaan, ja ennen kaikkea tahdon minä tietää, kuka te olette.

Hunnutettu nainen vaikeni yhä.

Kuningas luuli arvaavansa syyn hänen vaitioloonsa ja virkkoi osoittaen Oxenstjernaa: — tämä on ystäväni valtiokansleri Oxenstjerna, eikä minulla ole häneltä mitään salattavaa.

Mustaan puettu nainen heittäytyi kuninkaan jalkoihin ja heitti hunnun silmiltään. Kuningas säpsähti tuntiessaan hänet neiti Regina von Emmeritziksi, jonka mustat silmät hehkuivat haaveellista tulta, samalla kuin hänen hienot, läpikuultavat kasvonsa olivat vaaleat kuin marmori.

— Nouskaa ylös, neiti, — sanoi Kustaa Aadolf lempeästi, ojentaen polvistuneelle naiselle kätensä ja nostaen hänet seisoalleen. — Mikä on antanut aihetta tuloonne tähän

aikaan? Puhukaa ja ilmoittakaa pelkäämättä, mikä mieltänne painaa, olenhan itsekin jo pyytänyt teidän sitä tekemään.

Neiti Reginan rinta kohoili raskaasti ja hän alkoi puhua äänellä, joka alussa tuskin kuuluikaan, mutta joka pian hänen palavasta innostuksestaan selvisi kirkkaaksi ja voimakkaaksi.

— Teidän majesteettinne, minä tulen luoksenne, koska olette sitä minulta pyytäneet. Minä tulen luoksenne, koska vihaan teitä, koska jo kauvan aikaa olen joka päivä rukoillut pyhältä neitsyeltä, että hän turmelisi teidät ja koko teidän sotajoukkonne. Teidän majesteettinne, minä olen heikko tyttö, mutta oikeauskoinen katoolilainen; te olette vainonneet kirkkoamme, te olette ryöstättäneet luostareitamme, karkoittaneet pyhät isämme ja sulatuttaneet pyhimystemme kuvat; te olette voittaneet sotajoukkomme ja tehneet meille ääretöntä vahinkoa. Sentähden olen minä pyhällä valalla vannonut tuhotakseni teidät ja pyhän neitsyen apuun turvaten olen minä seurannut teidän jälkiänne Würtzburgista, aikomuksessa tappaa teidät. —

Kuningas ja Oxenstjerna katsahtivat toisiinsa ikäänkuin kysyen, oliko tuo haaveellinen tyttö järkensä menettänyt. Neiti Regina huomasi sen ja jatkoi varmemmalla ryhdillä:

— Sire, te luutette minua mielipuoleksi sentähden, että sanon teille, te Saksanmaan valloittaja, tämmöisiä asioita. Mutta kuunnelkaa minua loppuun! Kun näin teidät ensi kerran Würtzburgin linnassa, kun näin, miten niin lempeästi suojelitte heikkoja ja vapautitte voitetut kuolemasta, silloin sanoin minä itselleni: se on helvetti, joka teeskentelee taivaallista laupeutta. Mutta kun seurasin teitä tänne, kun läheltä katsoen näin teidän suuruutenne ihmisenä ja vertailin siihen teidän suuruuttanne sankarina . . . silloin, sire, horjui päätökseni, silloin oli minun vaikea vihata, minä taistelin itseni kanssa, ja tänä iltana on teidän hyvyytenne muuttanut minun järkähtämättömän aikomukseni. Sire, nyt rakastan minä teitä yhtä paljon kuin teitä ennen vihasin . . . minä ihailen teitä, minä kunnioitan teitä . . .

Ja nuori tyttö loi katseensa maahan.

— Ja mikä on tarkoituksenne? — kysyi kuningas liikutettuna.

— Teidän majesteettinne, minä olen tehnyt tämän

Judith ja Holofernes.

tunnustuksen, koska tiedän, että olette niin suuri ja jalo, ett'-ette voi käsittää minua väärin. Mutta en minä ole tullut luoksenne näin outoon aikaan ainoastaan ilmaistakseni teille onnettoman tytön tunteita. Minä olen tullut tänne teitä pelastamaan, sire . . .

— Pelastamaan minua?

— Kuulkaa minua! Minun käteni on nyt aseeton, mutta muut ja vaarallisemmat kädet teitä väijyvät. On niitä armottomia ja säälimättömiä, jotka ovat vannoneet teidät surmaavansa . . . Voi, te ette tiedä, mihin kaikkeen he kykenevät! He ovat vetäneet arpaa hengestänne ja vaarallisin heistä hiipii nyt yöt ja päivät ympärillänne. Teidän majesteettinne ei ole heidän käsistään pelastuva. Huomenna, ehkä jo tänään on tikari tai myrkky teidät saavuttava. Teidän kuolemanne on varma.

— Minun henkeni on Jumalan eikä kurjan salamurhaajan käsissä, — vastasi Kustaa Aadolf rauhallisesti. — Pahoilla ei ole valtaa, vaikka heillä tahto olisikin. Olkaa rauhallinen, neiti von Emmeritz, minä en pelkää ketään muuta kuin Jumalaa.

— Ei, ei, pyhimykset ovat jo päivänne lukeneet. Minä tiedän, että luotatte tähän sormukseen, — ja Regina tarttui kuninkaan käteen, — mutta se ei ole teitä auttava. Sire, minä sanon teille, että kuolemanne on varma, enkä minä ole tullutkaan tänne pelastamaan teitä ja sen kautta kavaltamaan pyhää kirkkoamme.

— Minkätähden olette sitten tulleet?

Neiti Regina heittäytyi taas haltioissaan kuninkaan jalkojen juureen.

— Sire, minä olen tullut *pelastamaan sieluanne.* Minä en voi sietää sitä ajatusta, että sellainen sankari kuin te, niin jalo ja niin suuri, hukkuisi ijankaikkisesti. Kuulkaa minua, minä pyydän, minä rukoilen teitä ijankaikkisen autuutenne nimessä, elkää varma kuolema silmäinne edessä paaduttako itseänne väärään uskoonne, jonka palkka on kadotus. Heltykää, peräytykää, niinkauvan kuin vielä on aika peräytyä, palatkaa yksin autuaaksi tekevän katoolisen kirkon helmaan, kirotkaa väärä uskonne, matkustakaa pyhän isän luo Roomaan, tunnustakaa hänelle syntinne ja käyttäkää voittoisat aseenne kirkon palvelukseen, sen sijaan että nyt

käytätte niitä sen turmioksi. Hän on avoimin sylin ottava teidät vastaan ja missä teidän majesteettinne sitten elänee tai kuollee, aina on teidän majesteettinne oleva varma paikastaan taivaassa valittujen pyhimysten joukossa.

Kuningas nosti toisen kerran hurmautuneen tytön seisoalleen, katseli häntä lujasti ja rauhallisesti säkenöiviin silmiin ja vastasi totisesti:

— Kun minä olin niin nuori, kuin te nyt olette, neiti von Emmeritz, kasvatti minut opettajani vanha Skytte samaan palavaan hartauteen omaa evankeelista uskoani kohtaan kuin mitä teillä nyt on katoolista uskoa kohtaan. Minä vihasin siihen aikaan paavia koko sydämmestäni niinkuin te nyt vihaatte Lutherusta, ja minä rukoilin Jumalaa, että hän antaisi sen päivän koittaa, jolloin minä voisin kukistaa Antikristuksen ja kääntää kaikki hänen tunnustajansa totiseen valoon. Ei ole sen jälkeen vakuutukseni muuttunut, mutta minä olen oppinut, että tiet ovat monet, vaikka henki onkin vaan yksi. Minä pysyn järkähtämättömästi kiinni siinä evankeelisessa opissa, jota tunnustan ja jonka edestä olen valmis, jos Jumala niin tahtoo, vaikka maahan kaatumaan. Mutta minä annan arvoa kristityn uskolle, vaikka se joissain kohdissa eroaisikin omastani, ja minä tiedän, että Jumala laupeudessaan voi tehdä autuaaksi senkin, jonka tie kulkee kautta erehdysten. Menkää, neiti von Emmeritz, minä annan teille anteeksi, että te munkkien sokaisemana olette tahtoneet oikealta tieltään taivuttaa Herran sotamiehen. Menkää, eksytetty lapsi, ja antakaa Jumalan sanan ja vastaisen elämänne opettaa teille, ett'ei ole luottamista pyhimyksiin, jotka ovat yhtä suuria syntisiä kuin mekin, eikä myöskään epäjumalain kuviin ja sormuksiin, jotka eivät voi Herran tuomiota tyhjäksi tehdä. Minä kiitän teitä, sillä te olette parastani tarkoittaneet, vaikka olettekin olleet lapsellinen ja ymmärtämätön. Hengestäni elkää huolehtiko, se on Hänen käsissään, joka tietää, mihin hän on sitä käyttävä.

Suuri oli kuningas Kustaa Aadolf näitä sanoja lausuessaan.

Neiti Regina seisoi siinä masennettuna ja samalla ihastuksissaan kuninkaan suurenmoisesta suvaitsevaisuudesta. Hän muisti ehkä hänen vastauksensa Frankfurtin porvareille, kun nämä anoivat saadaksensa pysyä puolueettomina: —

Puolueettomuus on sana, jota minä en ollenkaan voi sietää, sanoi hän, ja kaikkein vähimmin taistelussa valon ja pimeyden, vapauden ja orjuuden välillä. — Kasvatettuna vierasta uskoa vihaamaan, ei hän voinut käsittää mahdolliseksi, että sama miekka, joka kukisti kirkon maallisen ylivallan, taivutti kärkensä säästäen sen hengellistä valtaa sydämmien ja omientuntojen yli.

Haaveksiva tyttö nosti vettyneet silmänsä kuninkaan puoleen . . . silloin kalpenivat hänen poskensa, joissa äsken oli innostuksen tuli palanut, ja hän tuijotti kauhistuneena kuninkaan vuodetta verhoaviin punasiin uutimiin.

Oxenstjerna, joka oli epäluuloisempi kuin kuningas ja oli koko ajan tarkalla silmällä seurannut tuon kummallisen tytön liikkeitä, huomasi heti kohta hänen pelästyneet katseensa.

— Teidän majesteettinne, — sanoi hän ruotsin kielellä kuninkaalle, — olkaa varuillanne, täällä on vihollinen viidakossa.

Ja odottamatta vastausta veti hän miekkansa ja astui päättävästi komeaa vuodetta kohti, joka oli lahja Frankfurtin kaupungilta, mutta jonka pehmeät höyhenpatjat kuninkaallinen sankari oli vaihettanut yksinkertaiseen jouhimatrassiin ja karkeaan saksilaiseen villapeitteesen, joita hänen sotamiehensäkin käyttivät talvileirissä ollessaan.

— Seis! — huudahti Regina vaistomaisesti. Mutta se oli jo liika myöhään. Oxenstjerna oli ravakasti vetäissyt uutimet syrjään ja niiden takaa ilmaantuivat nyt mustaan nahkapäähineesen ympäröidyt kalmankalpeat kasvot ja palavat synkät silmät. Vielä tempaus, ja sieltä esiytyi koko munkki, puristaen hopeista pyhäin kuvaa rintaansa vasten.

— Astukaa esiin, korkea-arvoinen isä, — sanoi Oxenstjerna ankarasti. Noin vaatimaton asema ei sovi niin arvokkaalle miehelle. Teidän korkea-arvoisuutenne on valinnut hiukan tavattoman paikan iltarukousta pitääkseen. Jos hänen majesteettinsa sallii, hankin minä hänelle useampia kuulijoita.

Kellon soitua astui luutnantti Bertel sisään kahden vahtisotamiehen kanssa, jotka pitkät pertuskat olallaan seisoivat kahden puolen sisäänkäytävää.

Kuningas loi Reginaan katseen, jossa oli enemmän sääliä kuin vihaa. Häntä suretti, että noin nuori ja kaunis tyttö voi olla osallisena niin ilkeään petokseen.

— Armoa, teidän majesteettinne! — huudahti onneton tyttö rukoillen.

— Salliiko teidän majesteettinne, että teidän puolestanne teen muutamia kysymyksiä? — kysyi Oxenstjerna.

— Tehkää niinkuin haluatte, valtiokansleri! — sanoi kuningas.

— No niin, mitä teidän korkea-arvoisuudellanne on täällä tekemistä?

— Tahdoin saattaa suuren syntisen yksin autuaaksi tekevän kirkon helmaan! — vastasi sukkela munkki ja loi hurskaan katseen taivasta kohden.

— Todellakin? Täytyy myöntää että harrastuksenne on suuri. Ja näin pyhää tarkoitusta varten on teillä ristiin naulitun Vapahtajan kuva mukananne.

Munkki kumarsi ja risti hartaasti silmiään.

— Teidän korkea-arvoisuutenne on kovin hurskas. Antakaa minulle tuo risti, että saisin kerran ihailla noin kallisarvoista kapinetta.

Munkki antoi hänelle ristinkuvan vastenmielisesti.

— Hienoa tekoa! On se mahtanut olla etevä taiteilija, joka on leikellyt tämän pyhän kuvan. — Ja samalla hypisteli valtiokansleri sitä joka puolelta. Vihdoinkin, hänen painaessaan kuvan rintaa, ponnahti sieltä teräväksi hiottu tikari.

— Kas, kas, teidän korkea-arvoisuutenne rakastaa myöskin viattomia leikkikaluja! Mikä hieno tikari, juuri sopiva lävistämään jalon kuninkaan sydäntä! . . . Kurja munkki, — jatkoi Oxenstjerna jymisevällä äänellä, — tiedätkö, että inhoittava rikoksesi muuttuu tuhatta kertaa inhoittavammaksi tuon jumalattoman keinon kautta, jolla aijoit sitä toteuttaa! —

Samoinkuin kaikki muutkin Vaasain sukuun kuuluneet kuninkaat oli Kustaa Aadolf nuoruudessaan kiivasluontoinen herra ja joutui sen kautta useammankin kerran ajattelemattomiin tekoihin. Miehen kehitys ja vaiherikkaan elämän kokemukset olivat osaksi jäähdyttäneet hänen mielensä hehkua, mutta välistä kiehahti vieläkin Vaasain kuuma veri yli äyräittensä. Niin tapahtui nytkin. Hänen jalo mielensä salli hänen majesteetillisen rauhallisesti katsella tuota petturia silmiin, joka oli tahtonut viedä hänen koko Saksanmaalle kalliin henkensä, ja tyynesti arvostella hänen kurjia aikomuksiaan. Mutta tuo inhoittava Kristuksen pyhän kuvan

väärinkäyttäminen murha-aseeksi häntä vastaan, joka Jeesuksen Kristuksen puhtaan evankelisen opin puolesta oli valmis uhraamaan henkensä ja verensä, se näytti hänestä olevan niin kauheaa pilkkaa kaikesta siitä, mikä hänelle oli maailmassa kallista ja pyhää, että hänen kylmyytensä silmänräpäyksellisesti vaihtui voimakkaimmaksi vihaksi. Korkeana ja suurena niinkuin leijona raivossaan seisoi hän kalman kalpean jesuitan edessä, joka tuskin voi katsoa häntä vasten säihkyviä silmiä.

— Polvilleen! — huusi kuningas jylisevällä äänellä ja polki jalkaa, niin että palatsin seinissä kajahteli.

Jesuitta typertyi polvilleen, mutta hänellä oli vielä risti rukousnauhassaan. — Tämän kuvan edessä minä vaan polvistun, — sanoi hän ylpeästi.

— Te kyykäärmeitten sikiöt, — huusi kuningas silmitönnä vihasta, — kuinka kauvan luulette kaikkivaltiaan Jumalan kärsivän teidän hävytöntä pilkkaanne! Jumaliste, olen minä jotakin nähnyt, olen nähnyt Anttikristuksen ja Rooman, sen Paapelin porton, hallitsevan maailmaa kaikilla pimeyden töillä, olen nähnyt teidän, munkkien ja jesuittain, myrkyttävän pelästyneitä omia tuntoja pirullisilla opeillanne murhien ja ilkitöiden luvallisuudesta, kun ne vaan tehdään kirkkonne kunniaksi; en ole kuitenkaan nähnyt enkä voinut kuvaillakaan tekoa niin mustaa kuin tämä, ivaa niin ilkeää kaikkea sitä vastaan, mikä on kalleinta maassa ja taivaassa. Olen antanut teille kaikki anteeksi; te olette vehkeilleet henkeäni vastaan Demminillä ja muualla, minä en ole kostanut; te olette pahemmin kuin turkkilaiset ja pakanat kohdelleet viattomia luteerilaisia; missä teillä vaan on ollut siihen valtaa, olette te häväisseet heidän kirkkojaan, polttaneet heitä elävältä rovioillanne, karkoittaneet heidät kodeistaan, ja mikä on vielä enempi, olette houkutuksilla ja pakkokeinoilla koettaneet saada heidät uskostaan omien epäjumalienne tykö, te pakanat, jotka palvelette ihmisten töitä ja kurjia kuvia elävän Jumalan ja hänen ainoan poikansa asemasta. Tästä kaikesta en ole kostanut teidän luostareillenne, en kirkoillenne, en omilletunnoillenne. Vapaasti olette saaneet uskoanne harjoittaa eikä kukaan ole sen vuoksi kärventänyt hiuskarvaakaan päänne päälle. Mutta nyt minä vihdoinkin tunnen teidät, te perkeleen palvelijat, Herra Jumala on antanut

teidät minun käsiini, minä hajotan teidät kuin akanat tuuleen, minä kuritan teitä, te templin häväisijät, minä vainoon teitä maailman ääriin, niin kauvan kuin tämä käsi vielä voi heiluttaa Herran Jumalan ja Gideonin miekkaa. Te olette tähän saakka nähneet minut lempeänä ja hellänä; olkoon menneeksi, tästä alkaen olette näkevä minut kovana ja kauheana, minä olen Jumalan voimalla hävittävä teidät ja teidän kirotun oppinne maan päältä ja siitä on syntyvä tuomio ja hallitus, jommoista maailma ei ole nähnyt sitten Rooman häviön.

Jesuitta nousi ylös, salama välähti hänen terävissä silmissään, hänen pieni vartalonsa näytti kasvavan kyynärän korkeuteen. — Ylpeile, mitä ylpeät, kurja kerettiläinen, — huusi hän tulisella uskon vimmalla, — ylpeile hetkellisestä vallastasi ja muserra meidät, jos voit! Mitä olit sinä eilen? Kourallinen lunta karuilla kallioillasi. Ja mitä olet oleva huomenna? Kourallinen tuhkaa joka tuuleen hajoaa. Minut voit sinä tuhota; minä en pelkää uhkauksiasi, en välitä vihastasi. Mutta minun takanani seisoo pyhä roomalainen kirkko kalliolla Pietarilla; sen perustuksia et kykene järkähyttämään. Hän on polkeva sinut jalkojensa alle kuin myrkyllisen lohikäärmeen enkeli Mikaelin jalkojen alle, ja kun hän kerran kohoaa ehompana entistään, on hän kirjoittava haudallesi: *pulvis et umbra!*

Kuningas kulki kiivain askelin edestakaisin lattiata pitkin vähääkään välittämättä ylpeästä jesuitasta ja vapisevasta Reginasta, joka seisten sivullapäin ikkunan pielessä kätki kasvot käsiinsä. Oxenstjerna, joka aina oli tyyni ja varovainen, pelkäsi kuninkaan kiivaudessaan tekevän jotain ajattelematonta ja koetti heikentää myrskyä.

— Suvaitseeko teidän majesteettinne, — sanoi hän, — käskeä luutnantti Bertelin saattamaan tämä munkki varmaan säilöön ja antaa sotaoikeuden tuomita hänet kaikille muille varoittavaksi esimerkiksi?

— Luutnantti Bertel, — sanoi kuningas terävästi, — te olette komentaneet henkivartiotani tänä yönä; teidän huolimattomuutenne takia on tämä pilkkaaja päässyt hiipimään sisään. Te viette hänet vankeuteen ja vastaatte hengellänne siitä, ett'ei hän pääse karkuun. Sen jälkeen astutte paikkaanne rintamassa. Tästä alkaen olette alennettu sotamieheksi.

Bertel teki kunniaa eikä vastannut sanaakaan. Enemmän kuin arvoasteensa menettäminen katkeroitti hänen mieltään se, että oli kadottanut hallitsijansa suosion. Se koski häneen sitä kipeämmin, kun hän tiesi erittäin tarkasti ovea vartioineensa. Aivan käsittämätöntä oli hänelle, kuinka jesuitta oli voinut päästä sisään. Äänetönnä, synkkänä ja uhkaavana kulki vanki vartijainsa välissä. Aikakauden jyrkimmät vastakohdat, pilkkopimeä yö ja koittava aamu, olivat seisoneet vastakkain.

Nyt kääntyi kuningas vapisevan tytön puoleen, tarttui hänen käteensä ja katsoi häntä terävästi silmiin.

— Neitini, sanoi hän ankarasti, — kerrotaan, että kun pimeyden ruhtinas tahtoo saada maan päällä aikaan jotain oikein mustaa ilkityötä, lähettää hän sinne käskyläisensä valon enkeleiksi puettuina. Mitä on minun teistä ajatteleminen?

Neiti Reginalla oli sen verran rohkeutta, että hän kerran vielä uskalsi katsahtaa silmästä silmään tuota mahtavaa ja kauheata. — Minulla ei ole enää mitään sanottavaa. Ottakaa henkeni, herra!

Kuningas katsoi häntä tuimasti mustiin silmiin, ja tuo tuskin voitettu viha kuohui vielä hänen rinnassaan. — Jos teidän isänne olisi ollut kunnon mies, olisi hän opettanut tytärtään pelkäämään Jumalaa, kunnioittamaan kuningasta ja puhumaan totta kaikkien edessä. Te olette tahtoneet kääntää minut; minä tahdon palkkioksi siitä kasvattaa teitä, sillä te näytte todellakin olevan sen tarpeessa. Menkää, te olette vankini siksi, kunnes olette oppineet totta puhumaan. Oxenstjerna, eläkö hän vielä tuo vanha ankara Martta rouva Korsholman linnassa?

— Elää, teidän majesteettinne.

— Hän on saava kasvatin. Ensi tilassa lähetetään tämä tyttö Suomeen.

Neiti Regina poistui mykkänä ja ylpeänä.

— Teidän majesteettinne! — sanoi Oxenstjerna lempeästi nuhdellen.

---

6. Suomalaiset Lech-virran luona.

Ennenkun jatkamme kertomustamme, on meidän vielä hetkeksi palaaminen Frankfurtiin.

Onnettoman käännytysyrityksensä jälkeen vartioitiin neiti Reginaa ankarasti ja lähetettiin hänet kevään tullen ensi avovedellä Suomeen, jossa hänet kerran vielä tavannemmekin. Ei se ollut uskonviha, ei myöskään kostonhalu, joka vaikutti muuten niin jalomielisen Kustaa Aadolfin ankaruuteen tätä nuorta tyttöä kohtaan; luottamuksen väärinkäyttäminen koskee kipeästi jaloon sydämmeen, eikä neiti Regina tehnyt mitään tuota luultua rikollisuuttaan poistaakseen; intohimoisuudellaan hän päin vastoin vahvisti kuninkaan luuloa syyllisyydestään, ja yhä vielä taisteli viha hänen rinnassaan siitä paikasta, mikä siinä olisi ollut rakkaudelle tuleva.

Muuan selittämätön tapaus lisäsi kuninkaan suuttumusta. Samana yönä kun Bertel saattoi jesuitan, isä Hieronymuksen, valtion vankilaan, josta hän seuraavana päivänä oli tuotava hirtettäväksi, pääsi tämä vaarallinen munkki pakenemaan kenenkään käsittämättä, mitenkä se oli voinut tapahtua. Noilla pimeyden miehillä oli kaikkialla puolusmiehensä ja salaiset käytävänsä; vielä samana yönä löydettiin siihen saakka tuntematon salaovi kuninkaan makuuhuoneessa. Bertelin viattomuus tuli siis ilmi, mutta hänen uusi virheensä suututti taas kuningasta ja nuori luutnantti sai jäädä rintamaan tavalliseksi sotamieheksi.

Jo Helmikuun keskipaikoilla 1632 alkoi kuningas varustautua sotaretkelle, valloitti Maaliskuussa kahden viikon piirityksen jälkeen vahvan Kreutznachin ja jätti kuningattaren sekä Akseli Oxenstjernan Mainziin. Mutta Tilly oli sillä välin salaa karannut Kustaa Hornin kimppuun Bambergissa ja tehnyt siellä pahaa jälkeä. Kuningas kulki hänen jälessään alaspäin Donauta kohti ja koetti Lechin yli tunkea Bayeriin. Turhaan selittivät hänen sotapäällikkönsä, että virta on syvä ja vuolas sekä että vaaliruhtinas Tillyn, Altringerin ja 22,000 miehen kanssa odotti vastaisella rannalla. Kuningas vastasi Aleksanteri suuren sanoilla Granikon luona:

»Onko meidän, jotka olemme kulkeneet yli Elben, Oderin ja Reinin, jopa yli itsensä Itämerenkin, pysähdyttävä avuttomina Lech-virran luo?» Ja ylimeno päätettiin tehtäväksi.

Kauvan ratsasti kuningas rantaa pitkin hakien sopivata kaalauspaikkaa. Lopuksi löysi hän sen virran kääntеessä; muuan hänen rakuunoistaan pukeutui talonpojaksi, oli pyrkivinään virran yli ja sai herkkäuskoiset bayerilaiset ilmaisemaan, että Lech oli 22 jalkaa syvä. Muutamia talonpoikaistupia revittiin, hirsistä tehtiin tarpeellisen korkeita siltapukkeja, neljä patteria yhteensä 70 kanuunalla rakennettiin rannalle ja vallihautoja kaivettiin tarkk'ampujille, sillaikaa kuin tuoreen puun ja märän sammalen savu peitti koko seudun pimeään vaippaansa.

Tilly oli kuitenkin vanha ja viisas; kohta oli hän kaikkine joukkoineen metsässä toisella rannalla rakentamassa vahvoja varustuksia ja kaivamassa vetelään maahan syviä ojia, joista hänen pyssymiehensä tähtäsivät murhaavan tulensa ruotsalaisia kohti. Huhtikuun 3 p:nä alkoivat ruotsalaisten kanuunat vastata ja lakasivat pian vastapäätä olevan niemekkeen puhtaaksi. Huhtikuun 5 p:nä oli pukit saatu virtaan aivan vihollisten nenän alla; nyt heitettiin niiden päälle lankkuja ja tavallisuuden mukaan lähetettiin suomalaiset ensimmäisinä tuleen. 300 jalkamiehelle, jotka kaikki olivat vapaaehtoisia ja joita johti pieni paksu Larsson ja urhokas savolainen Paavo Lyytikäinen, annettiin käsky juosta lankkujen yli ja vastaisella rannalla kaivaa vallitus sillan pään puolustukseksi; kullekin heistä luvattiin palkkioksi 10 talaria. Hetki oli juhlallinen ja ratkaiseva ja siitä riippui koko Bayerin kohtalo, sillä milloin tahansa saattoi joku Tillyn kuulista sattua siltaan ja estää ylipääsön.

Suomalaiset panivat pois pyssynsä, tarttuivat kuokkiin ja lapioihin ja karkasivat hurraata huutaen täyttä juoksua lankkujen yli. Mitä kauhein ristituli suunnattiin kaikista Tillyn varustuksista tätä yhtä ainoata paikkaa kohti; joka hetki iski kuula veteen, heitti vaahtoa korkealle ilmaan ja sattui vinkuen milloin hoikkaan siltaan, milloin rantaan, ja vähä väliä kohtasi se sillan yli juoksevia sirottaen satutettujen jäsenet virran vietäviksi. Ei ole tietoja siitä, montako noista 300:sta pääsi hengissä toiselle rannalle; eikä niillä, jotka sinne pääsivät, ollut aikaa katsoa jälelleen tai lukea

toisiaan, ravakasti ryhtyivät he työhön lapioilla ja kuokilla ja saivatkin ennen pitkää luoduksi maavallin, joka osaksi suojeli heitä edestäpäin, mutta jätti kuitenkin vielä heidän kylkensä alttiiksi rantapatterien tulelle.

Tilly käsitti hyvin kyllä tämän paikan tärkeyden ja jatkoi ampumistaan kahta kiivaammin. Ruotsalaiset käsittivät sen yhtähyvin ja ruiskuttivat vastapäätä olevaan metsään haulia ja kuulia, jotka milloin säkenöiden kiviin iskivät, milloin katkoivat puiden latvoja ja karistivat oksia ja puitten palasia ja katkenneita runkoja bayerilaisten päälle, jotka vaan odottivat käskyä hyökätäkseen eteenpäin. Innostuttaakseen väkeään kiiruhti kuningas itsekin pattereille ja ampui omalla kädellään aina kuusikymmentä laukausta. Kanuunain jyske oli niin kova, että se kuului peninkulmittain pelästyneesen Bayerin maahan.

Ensiksi ylipäässeitten suomalaisten rivit alkoivat kauheasti harveta; mutta vasta sittenkun vallitus oli valmis, katsahtivat jälelle jääneet taakseen ja huomasivat, että heidän lukumääränsä oli vähentynyt enempään kuin puoleen ja että heistä satamäärä makasi maassa verissään, puhumattakaan niistä, jotka virta oli niellyt. Sillä hetkellä käski kuningas nuoren, sittemmin niin kuuluisan Kaarlo Kustaa Wrangelin kiiruhtamaan heidän avukseen. Suomalaiset, jotka olivat ihastuksissaan kansalaistensa rohkeudesta ja levottomia heidän kohtalostaan, vaativat kiivaasti, että heidät vietäisiin taistelemaan, ja yhtäkkiä oli Wrangelilla ympärillään 300 suomalaista vapaaehtoista, joiden kanssa hän urhoollisesti juoksi yli notkuvain siltalautojen. Kuuluvilla hurraahuudoilla tervehtivät maamiehet ensiksi yli tulleita. Urhoollinen herttua Bernhard, joka samoin kuin kuningaskin suosi suomalaisia, pyysi ja sai luvan tehdä liikkeen heidän edukseen. Muutamien suomalaisten ratsumiesten seuraamana löysi hän vähän matkan päässä joessa kaalamon, ratsasti onnellisesti sen yli ja hyökkäsi hurjalla rohkeudella vihollisen oikeaan sivuun. Bayerilaiset, jotka koko ajan tähystivät siltaa, hämmästyivät kovin tästä hyökkäyksestä, joutuivat miesluvustaan huolimatta epäjärjestykseen ja puolustautuivat vaan laimeasti. Kauheata tuhoa teki herttua Bernhardin pieni joukko hajaantuneissa riveissä, ja ennenkun vihollinen oli ehtinyt tointua, olivat hän ja hänen miehensä tunkeneet toisten suomalaisten luo sillan päähän.

Tällaisten rohkeain ja musertavain ratsuväkihyökkäystensä tähden saivat suomalaiset siihen aikaan nimekseen »hakkapeliitit», sanoista »hakkaa päälle!», joilla he taistelun tuoksinassa yllyttivät toisiaan urhoollisuuteen.

Tämän menestyksen elähyttäminä alkoi nyt toinen joukko toisensa perästä, sekä ruotsalaista että saksalaista jalkaväkeä, juosta sillan yli. Tilly, joka viimeiseen saakka oli tahtonut säilyttää väkeään ruotsalaisten murhaavalta kuulasateelta, lähetti nyt Altringerin lukuisan jalkamiehistön kanssa valloittamaan sillan päähän tehtyä varustusta ja ajamaan takaisin yli tulleet. Bayerilaiset lähestyivät juoksujalassa, mutta eivät olleet ehtineet pitkälle, ennenkun heitä kaatui ruoduttain maahan. — Mutta olihan tässä taisteltava oman maansa puolesta, — ja jokainen, jossa vaan henkeä oli, karkasi raivoisana suomalaisten varustusta vastaan. Wrangelin nuori sankaririnta kohoili mielihyvästä, sillä järkähtämättömänä seisoi hänen väkensä. Nyt oli koetettava. Sankan pilven lailla hyökkäsivät eteenpäin vihollisten joukot, harvenivat, mutta saapuivat kuitenkin neljän viiden tuhannen miehen suuruisena joukkona vallituksen luo. Suomalaiset ottivat heitä vastaan tulisilla tervehdyksillä; vasta viidentoista askelen päässä pamahtivat heidän pitkät kiväärinsä ja jokainen laukaus sattui. Bayerilaiset säpsähtivät ja pysähtyivät; useimmat heistä olivat nuorta, vasta värvättyä väkeä ja he alkoivat horjua . . . suomalaiset ehtivät ladata uudelleen, vielä yksi yhteinen laukaus, ja koko hyökkäävien joukko hajaantui hurjasti paeten rantoja pitkin. Altringer kiiruhti hätään, kokosi heidät jälleen ja vei väkensä toisen kerran taisteluun; samassa mennä vinkasi kanuunankuula niin likitse hänen korvaansa, että hän kaatui tiedotonna maahan. Toisen kerran peräytyivät bayerilaiset; sen näki Tilly valleiltaan ja lähetti lempipoikansa, vanhat walloonit, alas rantaan. Vaan eivät walloonitkaan voineet pitää puoliaan tuossa kirotussa kuulatuiskussa. Silloin tarttui Tilly sotalippuun ja riensi itse urhojensa etunenässä suomalaisia vastaan. Vaan ei ollut hän pitkälle ehtinyt, kun vaipui maahan, falkoneettikuulan satuttamana, joka oli musertanut hänen polvensa. Tunnotonna kannettiin vanha sotapäällikkö tappotantereelta ja kuoli kaksi viikkoa senjälkeen Huhtikuun 20 p:nä Ingolstadt'issa.

Bayerin sotaväki, joka nyt oli kadottanut harmaantuneen sankarinsa, joutui häiriötilaan. Vaaliruhtinas, joka itsekin oli saapuvilla, vetäytyi yön tultua neuvotonna takaisin, jättäen 2,000 kuollutta tappotantereelle ja tien Bayerin sydämmeen avoimeksi ruotsalaisille.

Seuraavana päivänä kulki koko Ruotsin sotajoukko Lech-virran poikki. Kuningas jakeli anteliaalla kädellä palkinnoita urhoilleen. Niiden joukossa oli muuan ratsumies, joka oli seurannut herttua Bernhardia ja jota tämä mitä lämpimimmin suositteli. Ratsumies oli Bertel; kolme haavaa,

jotka eivät kuitenkaan olleet vaarallisia, vahvisti herttuan puoltolausetta. Bertel sai takaisin arvonsa, mutta ei kuninkaan suosiota ja luottamusta, joka olisi ollut hänelle paljoa suuremmasta merkityksestä. Ja hän päätti voittaa vielä senkin, vaikka se hänen henkensä maksaisi.

Tämän jälkeen seurasi Kustaa Aadolfin retki Augsburgiin, joka kaupunki vannoi hänelle uskollisuuden valan, ja jossa hänen kunniakseen toimitettiin loistavia pitoja. Huhu, joka yhdisti nimet Gustava Augusta, kuiskaili, että kuningas

täällä, tulevan saksalaisen valtakuntansa pääkaupungissa, olisi, niinkuin Hannibal Capuassa, antautunut velttouteen ja nautinnoihin. Huhu valehteli: Kustaa Aadolf vaan hengähti ja tuumiskeli yhä rohkeampia tuumia. Mutta siitä pitäen alkoi kuninkaan ympärillä kummitella. Kuolon enkeli kulki hänen edellään paljastettu miekka kädessään ja välähytteli sitä milloin siellä milloin täällä, ikäänkuin yhtämittaa hänen korvaansa kuiskaten: kuolevainen, muista, ett'et ole jumala!

Voisihan ajatella, että pahat henget, sittenkun kunnianhimo oli alkanut sekaantua kuninkaan aikeisiin ja kun häntä ei enää yksinomaan johtanut pyhä taistelu uskon puolesta, kahta uutterammin kutoivat hänen ympärilleen mustia lankojaan. Salainen, mutta kamala vihollinen kulki alinomaa hänen kintereillään ja iski milloin sieltä milloin täältä vaikka vielä turhaan. Kun tehtiin rohkea, mutta onnistumaton hyökkäys Ingolstadt'ia vastaan, oli, niin kertoo Fryxell, valleilla kanuuna, Viikuna nimeltään, ja kuuluisa siitä, että se ampui kauvas ja tarkkaan. Tykkijunkkari näki kaukana kedolla töyhtöhattuisen miehen ratsastavan komean hevosen selässä, ympärillään suuri seurue. — Kas tuolla, — sanoi hän, — ratsastaa ylhäinen herra, — mutta kyllä minä hänet seisotan; — jolloin hän tähtäsi ja laukasi Viikunan. Kuula paiskasi maahan hevosen ja miehen, toiset juoksivat hädissään luo, mutta kuningas — sillä se oli hän — kohosi maasta, tomuisena ja vereen tahrattuna, mutta kuitenkin vahingoittumattomana ja huudahti kuoliaaksi ammutun hevosensa vieressä: »ei ole vielä hedelmä kypsynyt»! — Ingolstadtin porvarit kaivoivat sitten maasta kuolleen hevosen ja täyttivät ja säilyttivät sen nahkan ikuiseksi muistoksi tästä tapahtumasta. Vähän aikaa sen jälkeen ratsasti kuninkaan sivulla nuori markkreivi Baden-Durlach, joka äsken juuri oli ollut loistavimpia keikareita Augsburgin pidoissa ja tanssiaisissa. Kanuunan kuula lensi vinkuen pari kyynärää kuninkaasta ja kun hän katsahti taakseen, vaipui kreivi päätönnä satulastaan.

7. Uusia seikkailuja.

Ingolstadtista kääntyi kuningas Landshutiin sisäisessä Bayerissa. Kuta syvemmälle hän tunki tähän maahan, jossa ei ennen oltu mitään kerettiläissotajoukkoa nähty, sitä synkemmäksi kasvoi väestön uskonvimma, sitä julmemmaksi ja verisemmäksi sen vastarinta. Suuret talonpoikaisparvet väijyivät kaikkialla munkkiensa johtamina, surmasivat jokaisen, joka heidän tielleen sattui ja kiduttivat vankejaan kaikilla mahdollisilla keinoilla. Kuninkaan oma väki alkoi menestyksen hurmaamana ja näiden julmuuksien ärsyttämänä luopua siitä sotakurista, joka tähän asti oli ollut sen kunnia, ja verisesti kostaen hävittää niitä seutuja, joiden kautta se kulki. Murhaten ja väijyen seurasi salainen vihollinen ruotsalaisen sotajoukon jälkiä ja onneton jokainen vähälukuisempi joukkio, joka uskalsi erota muutamiakaan pyssyn kantamia pääjoukosta.

Tungettuaan syvemmälle sisämaahan halusi kuningas eräänä päivänä lähettää uusia tärkeitä määräyksiä Banérille, joka suojellen kuninkaan paluumatkaa hitaammassa marssissa kulki hänen jälessään Ingolstadtista päin. Epävarmojen olojen vuoksi oli tuollainen sanan lähettäminen peräti vaarallinen eikä kuningas tahtonut antaa sitä suuremman joukon tehtäväksi. Silloin tarjoutui nuori suomalainen upseeri ainoastaan kahden ratsumiehen seuraamana suorittamaan tätä tehtävää. Kuningas suostui siihen ja nuo uhkarohkeat ratsumiehet lähtivät eräänä Toukokuun iltana vaaralliselle retkelleen.

Nuori upseeri ei ollut kukaan muu kuin meidän kaikkein hyvä tuttu Bertel ja hänen toverinsa olivat pohjalainen Pekka ja hämäläinen Witikka. Yö oli pimeä ja pilvinen; nuo kolme miestä ratsastivat varovasti keskitietä peläten yhtä paljon eksyvänsä tuntemattomassa seudussa kuin joutuvansa tiepuolessa väijyvien bayerilaisten ammuttaviksi. Hieno tuhuttava sade oli pehmittänyt kuormavaunujen särkemän tien, ja joka hetki olivat he vaarassa joko kompastua kiveen tai kaatua suulleen likavesirapakkoon.

— Kuuleshan, mies, — sanoi Witikka ivaillen vierustoverilleen, — sinä olet pohjalainen ja taidat siis loitsia?

— Huono miespä minä olisin, ell'en taitaisi, — vastasi Pekka samaan henkeen.

— Niinpä loitsi minulle sitten tähän Hattelmalan harjanne ja laita niin, että tuolla laaksossa näemme tulien tuikkavan Hämeenlinnasta. Siellä istuu muuan mustalaistyttö, joka ennen oli henttuni, ja nyt tahtoisin minä kernaammin hänen vieressään nukkua kuin rämpiä näissä saakelin rapakoissa tässä pirun pimeässä metsässä.

— Se nyt ei ole minulle kumma eikä mikään, — vastasi Pekka kehuen; — katsohan tuonne, etkö jo näe tulien kiiluvan Hämeenlinnasta?

Toveri siristi silmiään epävarmana siitä, puhuiko pohjalainen totta vai leikkiä, sillä toinen saattoi tapahtua yhtä hyvin kuin toinenkin. Ja todellakin näkyi alhaalla olevasta painanteesta tulen tuiketta, mutta hämäläinen käsitti kuitenkin kohta, että kotipuoleen oli vielä kahdensadan peninkulman matka. Hevoset pysähtyivät yht'äkkiä eikä niitä voitu saada ottamaan askeltakaan eteenpäin. Tiheä murros tien poikki kaadettuja puita esti ratsumiehet pääsemästä askeltakaan eteenpäin.

— Hiljaa! — kuiskasi Bertel, — minä kuulin ritinää pensaikosta.

Ratsastajat ajoivat vähän matkaa syrjään ja kyyristyivät hevosiensa selkään sanaakaan hiiskumatta. Toisella puolen tietä kuului askelia ja katkeavien oksien ritinää.

— Niiden täytyy olla täällä neljännestunnin kuluttua, — sanoi joku ääni bayerin murteella.

— Montako niitä on?

— Kolmekymmentä ratsumiestä ja toistakymmentä kuormahevosta. Ne lähtivät hämärissä Geisenfeldistä ja mukanaan on niillä vangittu tyttö.

— Ja montakos meitä on?

— Noin viisikymmentä pyssymiestä ja seitsemän- tai kahdeksankymmentä, joilla on kirveitä ja keihäitä.

— Hyvä. Ei yhtään laukausta saa ampua, ennenkun ne ovat kolmen askeleen päässä.

Silloin hirnahti Bertelin hevonen, Lapiksi kutsuttu; se oli kotoisin Rovaniemeltä, pieni, mutta virkeä ja väkevä.

— Ken siellä! huudettiin maantieltä.

— Ruotsalainen! huusi Bertel rohkeasti samoinkuin Würtzburgin portissakin, laukasi pistoolinsa ääntä kohti ja huomasi ruutitulen valossa suuren joukon talonpoikia, jotka olivat asettuneet murroksen ympärille. Hän käänsi hevosensa, käski miehiään seuraamaan ja lähti laskemaan täyttä laukkaa takaisin Landshutiin päin.

Ruutitulen valossa olivat talonpojatkin huomanneet nuo kolme ratsumiestä ja ehättivät nyt sulkemaan heiltä tien kiireimmän kautta. Bertel pääsi Lappinsa avulla ajoissa pakoon, mutta Witikan hevonen kompastui kantoon ja Pekan lihava työhevonen, kotoisin Isosta-kyröstä, sai suosta ylös pyrkiessään keihään piston rintaansa. Nähdessään toveriensa vaaranalaisen tilan, ei Bertel voinut jättää heitä oman onnensa nojaan, vaan käänsi hevosensa ympäri, löi kuoliaiksi lähinnä olevat talonpojat, tarttui Pekan hevosen ratsastimiin ja koetti vetää sitä ylös suosta, huutaen samalla Witikalle, että tämä heittäisi hevosensa ja hyppäisi Lapin selkään. Rohkea yritys oli jo onnistumaisillaan: jo olivat kaikki kolme päässeet takaisin maantielle, kun yhtäkkiä kuului suhina ilmassa ja Bertel nuoran silmukkaan takertuneena kiskaistiin alas hevosensa selästä. Witikka putosi hänkin maahan; Lappi laukkasi tiehensä ja vasten tahtoaan täytyi Pekankin seurata hevosensa jälessä, joka riensi toisen mukaan. Bertel ja Witikka vangittiin tuossa tuokiossa kädet selän taakse sidottuina.

— Hirttäkää nuo koirat, ennenkun toiset ennättävät apuun.

— Pää alaspäin! — ehdotteli joku toinen.

— Ja pään alle pieni rovio! — lisäsi kolmas.

— Ei saa tehdä tulta! — komensi neljäs, jolla näytti olevan johtava asema. — Kuule, toveri, — kuiskasi hän

maassa makaaville vangeille: — puhuitteko te suomenkieltä keskenänne äsken?

— Mene helvettiin! — murahti Witikka.

— *Maledicti, maledicti Fennones!* — huudahti äskeinen ääni pimeästä. — Nyt olette vihdoinkin käsissäni!

— Nyt tulevat ne! — huusi joku joukosta ja todella kuuluikin samassa hevosväen askelia Ingolstadtista päin. Talonpojat vaikenivat ja sulkivat varovaisuuden vuoksi suun vangituiltakin. Tulijat ratsastivat tulisoihtujen valossa ja näkyivät olevan saksalaisia ryöstelijöitä, jotka palasivat rosvoretkiltään jostain läheisyydestä. Nopeasti ratsastaessaan eivät he huomanneetkaan murrosta edessään, ennenkun olivat aivan sen luona ja samassa paukahti murhaava laukaus kaadettujen puunrunkojen alta. Toistakymmentä etumaista miestä nähtiin kaatuvan maahan, hevoset hyppäsivät pystyyn ja laahasivat perässään jalustimiinsa takertuneita kaatuneita, koko joukkio joutui hämmennyksiinsä, toiset kääntyivät hetikohta takaisin ajaen kumoon kuormahevoset, toiset ampuivat umpimähkään murrokseen kätkeytynyttä vihollista. Talonpojat hyökkäsivät esiin väijymäpaikaltaan, karkasivat raivostuneina jälelle jääneiden kimppuun ja kiskoivat heitä suopunkien avulla hevosten selästä. Saksalaiset puolustautuivat epätoivon uljuudella; kymmenen minuutin kuluttua oli koko parvi hajaantunut, kahdeksan tai yhdeksän oli päässyt pakoon, viisitoista makasi verissään maantiellä, ja kuusi tai seitsemän oli otettu vangiksi, samalla kun kaikki mukana tuotu saalis oli joutunut vihollisten käsiin. Ainoastaan neljä talonpoikaa oli kaatunut. Bayerilaisten kosto oli kamala. He ampuivat vankeja paljaalla ruudilla silmiin, kaivoivat heidät vyötäisiä myöten märkään maahan ja kivittivät heidät hitaasti kuoliaiksi.

Kun tämä hirmutyö oli tehty, ryhdyttiin saalista korjaamaan. Kädet sidottuina viskattiin Bertel ja hänen seuralaisensa hevosen selkään ja niin alettiin ajaa metsää kohti. Hetken kuluttua pysähdyttiin yksinäiseen taloon, vangit laahattiin sisään ja nakattiin muista erillään olevan kammarin lattialle, sillaikaa kuin talonpojat tuvassa antautuivat hurjan voitonriemun valtaan ja virkistivät voimiaan äsken anastetulla viinillä. Kammariin astui nyt kalmankalpea munkki, jonka vyöllä riippui pellavaiseen nuoraan kiinnitetty miekka. Mielihyvällä lähestyi hän soihtu kädessään vankeja, irroitti hei-

dän suukapulansa ja tarkasteli vaieten heidän kasvojaan. — Valehtelevatko silmäni? — sanoi hän viimein. — Vai eikö se ole luutnantti Bertel kuninkaan henkivartioväestä?

Bertel kohotti kulmiaan ja tunsi jesuitta Hieronymuksen.

— Tervetuloa luokseni, herra luutnantti, ja kiitoksia viimeisestä! Noin harvinaista vierasta on kestitettävä miten talo parhaiten taitaa. Luulen nähneeni toverinnekin tätä ennen, — jatkoi hän osoittaen Witikkaa.

Raaka hämäläinen katsoi häntä tuikeasti silmiin ja veti suunsa pilkalliseen irvistykseen. — Minne olet pannut vasemman korvasi, munkki? — huusi hän kiroten. — Pois kalotti päästäsi, kananvaras, niin nähdään onko sinulle kasvanut aasin korva sijaan!

Jesuitan hahmo muuttui hänen ajatellessaan tapausta Breitenfeldin tappotantereella ja raivostuneena puri hän hammasta. — Kavahda omia korviasi! — kähisi hän. — *Anathema maranatha!* Ne ovat kuulleet kuultavansa tässä maailmassa.

Näin sanottuaan taputti jesuitta kaksi kertaa käsiään ja sisään astui seppä tulipunaiset pihdit kädessään.

— No, toveri, joko korviasi kuumentaa? — ivaili munkki.

Witikka vastasi uhkamielisesti:

— Luulet olevasi viisaskin, mutta et ole kuitenkaan kuin rajasuutari piruun verraten. Herrasi ja mestarisi ei tarvitse pihtejä, hän nipistää näpillään.

— Oikea korva, — sanoi jesuitta. Seppä, joka oli kuumentanut rautojaan läheisessä takkatulessa heilutti niitä hämäläisen pään päällä. Witikka naurahti pilkallisesti. Hänen ruskeat poskensa punastuivat, mutta vaan hetkiseksi. Hänellä oli enää vaan toinen korva jälellä.

— Tahdotko luopua uskostasi, tunnustaa paavin ja kirota Lutheruksen, niin saat pitää toisen korvasi.

— Saituri! — huudahti hämäläinen. — Herrasi ja mestarisi tarjoo maita ja valtakuntia ja sinä tarjoat vaan kurjan korvan!

— Vasen korva! — virkkoi jesuitta kylmästi.

Seppä teki työtä käskettyä. Kidutettu sotamies vaan hymyili.

— Tämä on inhoittavaa! — huudahti vieressä makaava Bertel. — Tapa meidät, jos tahdot, mutta tapa pian!

— Ja kuka on sanonut, että aijon tappaa *teidät?* — vastasi isä Hieronymus. — Päin vastoin on omassa vallassanne, jos tahdotte jo tänä yönä päästä vapaaksi.

— Ja mitä vaadit minulta?

— Te olette urhoollinen nuori mies, luutnantti Bertel! Minua surettaa, että kuningas niin häpeällisesti ja niin väärin on ottanut teiltä sen arvon, jonka olette verellänne ansainnut.

— Vai niin, vai surettaa se sinua? Entäpä sitten?

— Teidän sijassanne minä kostaisin.

— Kostaisinko? niinpä niin, olenhan sitä tuuminut.

— Te kuulutte Kustaa Aadolfin henkivartioväkeen. Te tiedätte kai, mitä oikeauskoiset katooliset ruhtinaat antaisivat sille, joka elävänä tai kuolleena toimittaisi kuninkaan heidän käsiin?

— Mistäs minä sen tietäisin, arvoisa isä?

— Ruhtinaskunnan saisi hän, jos olisi aatelismies; viisikymmentätuhatta tukaattia, jos olisi aateliton.

— Arvoisa isä, se on liika pieni palkka niin suuresta palveluksesta.

— Ota joko kuolema taikka ruhtinaallinen palkkio!

— Vai tämä olikin tarkoituksesi, arvoisa isä?

— Tehkää niin kuin tahdotte; kun olette miettineet ehdotustani, saamme siitä taas puhua. Tällä kertaa voitte kuitenkin ostaa henkenne ja vapautenne paljoa halvemmasta, aivan mitättömästä.

— Mitähän tuo mahtanee olla, arvoisa isä?

— Kuulkaa minua. Minä pyydän teiltä vaan pyhän valan, että teette minulle vähäpätöisen palveluksen. Kuningas Kustaa Aadolfilla on oikeassa etusormessaan pieni kuparisormus. Se on hänelle arvoton, mutta minä maksaisin paljonkin sen saadakseni, sillä minä olen . . . muinaiskalujen kokooja. Minä tahtoisin kernaasti omistaa muiston kuninkaasta, jota vaikka vihaankin, kuitenkin ihailen ihmisenä.

— Entä se sormus . . .?

— Se tulee teidän hankkia minulle tavalla millä tahansa, ennenkun kuu ensi kerran kääntyy. Luvatkaa se valallanne ja olette vapaa!

— Siis vaan pieni rikos seitsemättä käskyä vastaan? Ja anteeksi saan jo edeltäkäsin? Mene, rosvo, ja kiitä onneasi, että käteni ovat sidotut; muuten sinua opettaisin pitämään arvossa sotilaan kunniaa!

— Rauhoittukaa, nuori mies, ja muistakaa, että henkenne on minun käsissäni. Kun olen tehnyt tehtäväni toverinne kanssa, tulee teidän vuoronne.

Bertel heitti häneen vain halveksivan silmäyksen.

— Työhösi, seppä! — mutisi jesuitta synkästi. Ja seppä tempasi taas hehkuvat pihtinsä tulesta.

Samassa syntyi sekavaa melua pirtin puolella, missä talonpojat mässäsivät. Huudettiin: — Aseihin! Ruotsalaiset ovat kimpussamme! — Ovi paiskattiin auki. Toiset tarttuivat pyssyihinsä, toiset nukkuivat juovuksissaan lattialla. Ulkoa kuului selvästi ruotsalaisten upseerien komentosanoja: — sytyttäkää tupa tuleen, pojat, ne ovat satimessa, saakelit!

Jesuitta hyppäsi ulos ikkunasta.

Tulinen, mutta lyhyt kahakka syntyi tuvan ovessa. Talonpojat joutuivat pian tappiolle ja pyysivät armoa. Mutta etumaiset pistettiin pertuskoilla kuoliaiksi ja toiset vangittiin, tupa ryöstettiin ja Bertel tovereineen vapautettiin.

— Larssonko se on? — huusi hän iloisesti.

— Potz donner wetter, ka Bertelhän se on? Tännekö sinun oli vietävä kuninkaan käsky?

— Entä itse?

— Saakeli vieköön, sinä tiedät, että minä olen onnen poika! Minut lähetetään vartioimaan kuormastoa, minä tapaan tiellä muutamia ryöstelijöitä, jotka kertovat tästä väijymäpaikasta metsässä; minä kiiruhdan sinne heidän neuvokkinsa mukaan ja vapautan yht'aikaa reippaan pojan ja ihanan immen. Katso häntä: poskipäät punaset kuin mansikka, silmät kuin taivaan sini!

Bertel katsahti kupeelleen ja näki siinä vapisevan tytön, puolikuolleena pelästyksestä.

— Sehän on neiti Reginan kammarineito Kätchen! — huudahti Bertel, joka monet kerrat oli nähnyt tuon iloisen tytön totisen neidin seurassa.

— Pelastakaa minut, luutnantti Bertel, pelastakaa! — huusi tyttö ja tarttui tiukasti häntä käsivarteen.

— Larsson, lahjoita minulle tuo tyttö!

— Oletko sinä järjiltäsi? Tahdotko riistää minulta tyttöni?

— Päästä hänet vapaaksi! minä pyydän . . .

— Niin teenkin . . . muutamien viikkojen kuluttua! Mutta hellitä hänet, sanon minä, eli . . . — Tulinen, paksuvartaloinen sotilas kohotti jo pitkän miekkansa, jolla hän juuri oli seivästänyt talonpojan.

— Tupa palaa! — huudettiin samalla kaikilta tahoilta ja paksu tukahduttava savu tunki jo sisään. Bertel kiiruhti ulos tytön kanssa. Larsson riensi jälestä ja mielen kuumuus haihtui tulen kuumuuteen. Vasta kun ulkona pihalla nähtiin tupa ylt'ympäri tulessa, muisti Bertel, että se oli täynnä ihmisiä, että siellä oli noin kolmekymmentä talonpoikaa, jotka käsistään ja jaloistaan kiinni kytkettyinä eivät päässeet paikaltaan liikahtamaan. — Pelastakaamme onnettomat! — huusi hän.

— Oletko hullu? — nauroi Larsson. — Nehän ovat niitä roistoja, jotka äsken löivät niin monta meikäläistä reipasta poikaa hengiltä. Ann' roihuta!

Oli jo myöhäistä auttaa. Nuo onnettomat bayerilaiset joutuivat aikansa raakamaisen sodankäynnin uhreiksi, jolloin julmuuden harjoittamista pidettiin uljaana tekona. Mutta inholla käännymme me pois näistä aikaa kuvaavista tapauksista, ja kiiruhdamme kuvaamaan Ruotsin jalopeuran viimeistä taistelua, jonka seuraaminen on sekä suuremmoisempaa että mieltä ylentävämpää.

8. Nürnberg ja Lützen.

Tapahtumat ajavat toisiaan kuin aalto ajaa aaltoa kuohuvassa virrassa ja ahtaitten kehyksien sisään puristettu kertomus on pakotettu kiitämään eteenpäin kosken nopeudella. Pois on meidän kiiruhdettava sivu merkillisen ajan merkillisimpien tapahtumien seurataksemme hienoa, mutta kautta monenlaisten aikojen ja kohtaloiden kulkevaa kertomuksemme lankaa: kuninkaan sormusta.

Wallenstein, tuo kauhea mies, oli tehnyt sovinnon keisarin kanssa, koonnut hirveän sotajoukon ja kääntynyt mustan ukkospilven tavoin rikasta Nürnbergiä vastaan. Kustaa Aadolf keskeytti voittoisan kulkunsa Bayerissa rientääkseen häntä vastaan, ja täällä, kahdessa vahvasti varustetussa leirissä, seisoivat molemmat sotajoukot yksitoista viikkoa liikkumattomina vastakkain — seisoivat siinä kuin pantteri ja leijona painautuneina hyökkäystä tekemään ja tarkasti vartioiden toinen toisensa pienimpiäkin liikkeitä. Koko seutu paljastettiin näiden sotajoukkojen elättämiseksi ja alituisilla ryöstöretkillä käyden tuotiin ruokavaroja pitkien matkojen takaa. Keisarillisten sotajoukossa kunnostivat niissä töissä itseään Isolanin kroaatit, ruotsalaisten sotajoukossa taas Taupadelin rakuunat ja Stålhandsken suomalaiset ratsumiehet.

Nälänhätä, kesäkuuma, kulkutaudit ja sotamiesten ryöstöretket levittivät hätää ja kurjuutta kaikkialle. Kustaa Aadolfin sotajoukko oli, sittenkun siihen olivat yhtyneet Oxenstjernan ja Banérin laumat, 50,000 miestä. Elokuun 24 p:nä 1632 hyökkäsi hän Wallensteinia vastaan, joka 60,000 miehen kanssa oli sijoittunut voittamattomien vallituksien taa. Jo ennen auringon nousua alkoivat Torstensonin kanuunat ampua Alte Vesteä. Yön pimeydessä kiipesi 500 valkeaan prikaatiin kuuluvaa saksalaista pyssysoturia jyrkänteitä myöten ylös nousten valleille hirmuisimmasta kuulasateesta huolimatta. Hetken aikaa näytti siltä kuin voitto olisi palkinnut heidän urhoollisuutensa; unestaan heränneitten vihollisten hämmennys, naisten huudot ja ruotsalaisten kuulat, joiden edessä kaatuivat kumoon teltat ja ihmiset, olivat hyökkäykselle eduksi. Mutta Wallenstein pysyi tyynenä ja rauhallisena, lähetti pois vaimot ja vyörytteli hyökkäävien päälle

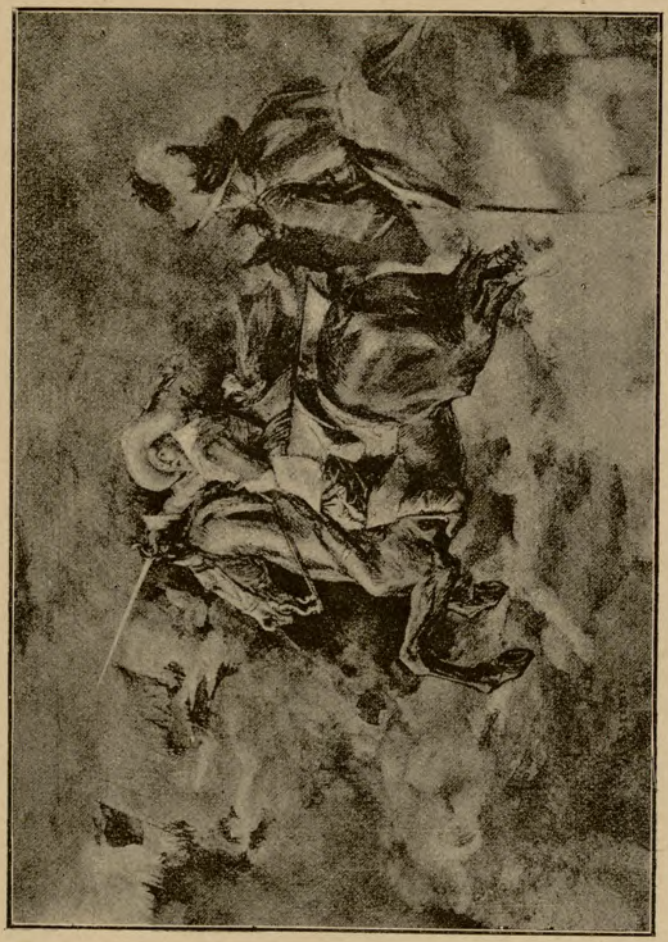

Kustaa Aadolf Lützenin taistelussa.

joukon toisensa perästä. Urhoollinen prikaati ajettiin tappiolla takaisin. Kuningas ei hänkään tahtonut taipua; vielä kerran karkasi valkea prikaati eteenpäin; turhaan. Silloin kutsui Kustaa Aadolf esiin suomalaiset »näyttääkseen, että pohjolan urhous saa saksalaisten pelkuriuden häpeästä punastumaan», niinkuin Schiller sanoo. Nuo valitut olivat Pohjanmaan miehiä. Kuolema irvisti heitä vastaan tuhannesta tulikidasta; mutta siitä huolimatta nähtiin heidän päättävästi ja järkähtämättömällä uljuudella kiipeävän ylös sateesta ja verestä liukastunutta vuoren rinnettä. Noita vahvoja vallituksia, tuota murhaavaa kuulasadetta vastaan kilpistyi kuitenkin kaikki heidän urhoutensa; ne harvat, joihin eivät keihäät ja kuulat sattuneet, heitettiin takaisin; ensi kerran nähtiin Kustaa Aadolfin suomalaisten väistyvän ja yhtä turhia olivat kaikkien muidenkin joukkojen yritykset. Keisarilliset lähtivät takaa ajamaan, mutta heitettiin takaisin, he lähtivät uudelleen, mutta heitettiin uudelleen takaisin. Taistelua jatkettiin koko päivä, suuri oli mieshukka kummallakin puolella, monta urhoollista päällikköä kaatui ja kuolon enkeli tähtäsi taas luotinsa kuningasta kohden, mutta osui vaan kengän korkoon.

Keisarillinen ratsuväki joutui yhteen ruotsalaisen ratsuväen kanssa vasemmalla sivustalla. Cronenbergin kirassierien tieltä, jotka olivat puetut rautaan kiireestä kantapäähän ja joita kautta kaiken maailman kutsuttiin »voittamattomiksi», täytyi Hesseniläisten väistyä. Hessenin maakreivi virkkoi suuttuneena, että kuningas tahtoi säästää omia joukkojaan. — No hyvä, — sanoi Kustaa Aadolf, — minä lähetän suomalaiset taisteluun ja toivon, että miesten muutos on oleva onnen muutos. — Nyt lähetettiin Stålhandske suomalaisineen Cronenbergia ja noita voittamattomia vastaan. Näiden kantajoukkojen välillä syntyi uljas, ihana, ikimuistettava ottelu; pensaita kasvavalla Regnitz-virran rannalla iskivät joukot yhteen, mies miestä vastaan, hevonen hevosta vastaan; kypäröitä vastaan tylsyivät miekkojen terät, pitkät pistoolit salamoivat, ja moni uljas ratsumies upposi virran liejuun. Luultavaa on että suomalaisten hevoset tälläkin kertaa kestivät kauvemmin kuin nuo kauniit ja nopeat unkarilaiset juoksijat ja siten vaikuttivat voiton saamiseen. Urhoollinen Cronenberg kaatui, hänen voittamattomansa pakenivat. Hänen

sijaansa kiiruhti Fugger melkoisen joukon kanssa ja karkoitti suomalaiset, jotka alituisesti taistellen rinta vihollista vastaan peräytyivät viidakkoon. Täällä oli keisarillisten vastassa ruotsalaisten kiväärituli. Fugger kaatui ja uupuneet suomalaiset pakoittivat hänen ratsuväkensä peräytymään.

Yön tultua oli enempi kuin 3,000 miestä kaatunut. Alte Vesten tappelussa, sanoo Schiller, katsottiin Kustaa Aadolf voitetuksi, koska hän itse ei voittanut. Seuraavana päivänä vetäytyi hän Bayeriin. 44,000 ihmistä, ystävää ja vihollista, oli rutto ja sota vienyt noiden murhaviikkojen aikana Nürnbergin ympärillä.

Syysyöt pimenivät pimenemistään, Saksan verellä tahrattu maa oli usvien peitossa eikä vieläkään näkynyt taisteluista mitään loppua tulevan. Ainoastaan yksi suuri mies oli määrätty, monet myrskyt kestettyään, purjehtimaan rauhan ikuiseen satamaan ja muuttamaan elon syksyisestä yöstä ijankaikkiseen valoon. Yhä lähempänä liihoitteli kuolon enkeli Kustaa Aadolfin jaloa otsaa ja levitteli sen ympärille tuota valoaan korkeammasta maailmasta, jonka joskus nähdään viimeisinä elon hetkinä säteilevän maailman jaloimpien ympärillä. Ympärillä seisova joukkio erehtyy niistä, mutta poismenevä itse aavistaa niiden tarkoituksen. Kaksi päivää ennen kuolemaansa kunnioitettiin Kustaa Aadolfia kuin Jumalaa, mutta hänen sielussaan vavahti aavistus läheisestä lopusta, ja hän virkkoi hovisaarnaaja Fabriciukselle: — Ken tietää, eikö Jumala kerran ole rankaiseva sekä heidän pakanallista mielettömyyttään että myöskin minua, ja näyttävä heille, ett'en minäkään ole muuta kuin heikko kuolevainen.

Kuningas oli kulkenut Saksenin päin hävittävän Wallensteinin jälessä. Arnstadtissa heitti hän hyvästinsä Akseli Oxenstjernalle ja Erfurtissa kuningatar Maria Eleonoralle. Siellä samoinkuin Naumburgissa näkyi monista valmistuksista, että hän oli valmistautunut siihen, mikä oli tulossa. Wallenstein, joka luuli hänen asettuneen talvileiriin, lähetti Pappenheimin ja 12,000 miestä Halleen; itse oli hän Lützenissä 28,000 miehen kanssa ja kuningas Naumburgissa 20,000 miehen kanssa.

4 p:nä Marraskuuta, saatuaan tietää Pappenheimin poistumisesta, lähti kuningas nopeasti liikkeelle yllättääkseen heikontuneen vihollisensa, ja olisikin se onnistunut, jos hän

olisi päässyt tekemään hyökkäyksensä 5 p:nä. Mutta hänen voittoisalle tielleen viskasi kohtalo vähäisen esteen, tuon pienen Rippachin puron, joka viivytti hänen kulkuaan. Vasta myöhään illalla Marraskuun 5 p:nä lähestyi kuningas Lützeniä; Wallenstein sai aikaa ja ymmärsi käyttää sitä hyväkseen. Pitkin Leipzigiin vievää valtatietä kaivatti hän ravit syvemmiksi, teetätti rintavarustuksia ja asetutti niiden taa molemmin puolin tietä parhaat tarkk'ampujansa, joiden oli määrä ristitulellaan tuhota eteenpäin hyökkääviä ruotsalaisia. Kuninkaan sotaneuvosto epäsi hyökkäystä tekemästä; ainoastaan herttua Bernhard kehoitti siihen ja kuningas oli samaa mieltä, — sillä, — sanoi hän, — paras on peseytyä ihan puhtaaksi, kun on kerran kylpyyn joutunut.

Yö oli pimeä ja synkkä. Kuningas vietti sen vanhoissa vaunuissa Kniephausenin ja herttua Bernhardin seurassa. Hänen valpas päänsä ehti kaikkea ajatella, ja silloin, niin kerrotaan, irroitti hän oikeasta etusormestaan pienen kuparisen sormuksen, antoi sen herttua Bernhardille ja käski hänen, jos jotain erikoista tapahtuisi, toimittamaan sormus eräälle nuorelle suomalaiselle upseerille.

Varhain aamulla ratsasti kuningas sotarintamaansa tarkastamaan. Hän oli puettu hirvennahkahaarniskaan ja harmaasen päällystakkiin; kun häntä kehoitettiin moisena päivänä käyttämään haarniskaa, vastasi hän: — Jumala on haarniskani. — Sakea usva viivytti hyökkäystä. Päivän koittaessa veisasi koko sotajoukko virren: »Linna luja on Jumala» ja kun sumua yhä kesti, alotti kuningas itse virren »Elä säiky joukko pienoinen», jonka hän vähää ennen oli itse sepittänyt. Sen jälkeen ratsasti hän rivien ohi huutaen: — Tänä päivänä me, pojat, pääsemme kaikista vaivoistamme; — ja kaksi kertaa oli hänen hevosensa vähällä kompastua.

Vasta klo 11 aamupäivällä hajaantui usva heikon tuulen henkäyksen tieltä. Hetikohta teki ruotsalainen sotajoukko hyökkäyksensä: oikealla sivustalla, jota kuningas johti, oli taas Stålhandske suomalaisineen, lisänään ruotsalaista väkeä; keskustassa oli ruotsalainen keltanen ja viheriä prikaati Nils Brahen johdolla; vasemmalla sivustalla oli saksalaista ratsuväkeä herttua Bernhardin komennettavana. Herttuata vastaan seisoi Colloredo parhaimman ratsuväen kanssa, keskustassa oli Wallenstein itse taajain jalkajoukkojen kanssa,

jota paitse hänellä oli seitsemän kanuunaa rintaman edessä; Stålhandskea vastaan seisoi Isolani raakojen, mutta urhoollisten kroaattiensa kanssa. Sotahuuto oli molemmilla puolin sama kuin Breitenfeldin tappelussa. Kun kuningas antoi merkin hyökkäykseen, pani hän kätensä ristiin ja huudahti: — Jeesus, Jeesus, auta minua tänään taistelemaan pyhän nimesi kunniaksi!

Nyt sytyttivät keisarilliset Lützenin, tykistö alkoi jyskää ja ruotsalaiset hyökkäsivät eteenpäin, kärsien kuitenkin jo alussa suuria tappioita. Vihdoinkin pääsi ruotsalaisten keskus hautojen yli, valloitti nuo seitsemän kanuunaa ja syöksi takaisin kaksi vihollisten prikaatia. Jo kääntyi kolmaskin pakosalle, kun Wallensteinin onnistui saada heidät pysähtymään. Ratsuväki hyökkäsi ruotsalaisten kimppuun sivulta päin, eivätkä suomalaiset, jotka juuri olivat tapelleet kroaateja ja puolalaisia vastaan ja ajaneet heidät pakosalle, olleet vielä ehtineet vallihautojen yli. Silloin kiisi kuningas eteenpäin smålantilaisten kanssa, vaan ainoastaan harvojen hevoset voivat seurata kuninkaan juoksijaa. Taru kertoo, että keisarillinen pyssymies oli ampunut häntä hopeakuulalla; varma vaan on, että kuninkaan vasen käsi haavoittui ja että hän koetti salata haavaansa, mutta uupuneena veren vuodosta kohta pyysi Lauenburgin herttuata, joka ratsasti hänen sivullaan, saattamaan häntä huomaamatta pois tappotantereelta. Mutta sodan touhussa hyökkäsivät Götzin kirassierit ja heidän etunenässään Moritz von Falkenberg heidän ohitsensa. Falkenberg tunsi kuninkaan ja ampui häntä vyötäisiin huutaen: — Sinua olen kauvan hakenut! — Hetikohta sen jälkeen kaatui Falkenberg itse. Ja silloin on kuningas horjunut satulassaan ja pyytänyt herttuan varjelemaan omaa henkeään; ja herttua on tarttunut häntä vyötäisiin tukeakseen häntä, mutta silloin on koko vihollisten lauma karannut heidän päälleen ja erottanut heidät. Pistoolin laukaus on kärventänyt herttuan tukkaa, kuninkaan hevonen on saanut kuulan kaulaansa ja hullaantunut, ja Kustaa Aadolf on vajonnut satulasta, laahannut vähän matkaa mukana jalustimiin takertuneena ja sitten pudonnut maahan. Nuori paashi Leubelfingen Nürnbergistä oli tarjonnut hänelle hevosensa, mutta ei jaksanut nostaa ylös kaatunutta. Keisarillisia ratsumiehiä ajaa ohitse, he kysyvät, kuka haavoitettu on, ja kun Leubelfingen ei tahdo vastata, syöksee yksi heistä miekkansa

hänen lävitsensä, toinen ampuu kuningasta päähän; jonka jälkeen muutkin ampuvat heitä useampia kertoja ja he peittyvät toisten ruumiiden alle; mutta Leubelfingen elää vielä muutamia päiviä senjälkeen kertoakseen jälkimaailmalle suuren Kustaa Aadolfin surullisesta, ikimuistettavasta sankarikuolemasta.

Sillaikaa oli ruotsalaisen sotaväen keskusta ollut pakotettu väistymään, tuhat silvottua ruumista lepäsi tappotantereella, vaan vielä ei oltu voitettu jalankaan vertaa maata. Molemmat sotajoukot olivat melkein samoilla asemillaan, joilla olivat olleet ennen taistelun alkamista. Silloin nähtiin kuninkaan haavoitettu hevonen, tyhjä satula veren vallassa, laukkaavan rivejä pitkin. — Kuningas on kaatunut! — Ja niin kertoo Schiller kauniisti seuraavaa: »ihmishengen arvo aleni polkuhintaan, kun hengistä kallein ei enää ollut olemassa; kuolemalla ei enää ollut mitään kauhua kaikista pienimmillekään, sittenkun se ei ollut säästänyt kruunattua päätä.» Herttua Bernhard karahdutti rivistä riviin: — Te ruotsalaiset, suomalaiset ja saksalaiset, — huusi hän, — teidän ja meidän ja vapauden puolustaja on kaatunut. Se, joka kuningasta rakastaa, kiiruhtakoon eteenpäin hänen kuolemataan kostamaan! — Ennen kaikkia muita totteli tätä kehoitusta Stålhandske suomalaisineen; äärettömillä ponnistuksilla karkasivat he hautojen yli ja ajoivat edellään laumottain vihollisia; kaikki kaatui heidän iskuistaan. Pakoon ajettu Isolani heittäysi toisaalle ja koetti valloittaa ruotsalaisten kuormastoa, mutta täytyi hänen väistyä. Yhtä suurella raivolla tunkeutui Brahe keskustaa vastaan hautojen yli, sillaikaa kuin herttua Bernhard välittämättä siitä luodista, joka musersi hänen kätensä, valloitti yhden vihollisten pattereista. Koko keisarillinen sotajoukko uupui, murtui ja horjui tämän kauhean hyökkäyksen edessä; ruutivaunut räjähtivät ilmaan, Wallensteinin käskyt ja Piccolominin loistava urhollisuus eivät enää voineet estää keisarillisten nurinniskaista pakoa.

Silloin kajahti yli avaran kentän riemuhuuto: — Pappenheim on täällä! — Ja Pappenheim, tuo uljahista uljahin, oli todellakin siellä ratsumiehineen. Hänen ensimmäinen kysymyksensä oli: — missä on Ruotsin kuningas? — Osoitettiin Stålhandsken joukkoa ja hän hyökkäsi sinne. Siinä syntyi mitä kuumin, mitä kiukkuisin kahakka. Keisarilliset rohkasivat mielensä, kääntyivät takaisin ja ahdistivat kol-

melta puolelta yht'aikaa. Ei kukaan väistynyt. Brahe kaatui ja hänen keltanen prikaatinsa kaatui melkein viimeiseen mieheen. Winckel viheriöisine miehineen kaatui yhtä kauniiseen järjestykseen, mies miehen viereen, niinkuin olivat riveissään seisoneet. Muu ruotsalainen jalkaväki vetäytyi hitaasti takaisin ja voitto näkyi jo suosiollisesti hymyilevän tuolle kaikki musertavalle Pappenheimille.

Ei hän kuitenkaan tuo aikansa Ajax, mies sata-arpinen, saisi nähdä voiton päivän koittavan. Jo ensi hyökkäyksessä suomalaisia vastaan musersi falkonettitykin luoti hänen sarvenansa; kaksi pyssynluotia lävisti hänen arpisen rintansa; sanotaan, että Stålhandske itse oli häneen osunut. Hän kaatui, vielä kuolemassaankin riemuiten Kustaa Aadolfin kaatumisesta, ja uutinen hänen kuolemastaan levitti kauhua keisarillisten joukkoihin. — Pappenheim on kuollut; kaikki on hukassa! — Vielä kerran törmäsivät ruotsalaiset eteenpäin; herttua Bernhard, Kniephausen, Stålhandske tekivät ihmeitä. Mutta myöskin Piccolomini, joka kuusi haavaa ruumiissaan nousi vielä seitsemännen hevosen selkään, taisteli yliluonnollisella uljuudella. Keisarillinen keskusta ei väistynyt ja pimeä erotti taistelevat. Wallenstein vetäytyi takaisin ja uupunut ruotsalainen sotajoukko leiriytyi taistelukentälle. Yhdeksän tuhatta kuollutta luettiin Lützenin kentillä.

Seuraukset tästä taistelusta olivat tuntuvia keisarillisille. He olivat menettäneet kaiken tykistönsä ja uskonsa Pappenheimin ja Wallansteinin voittamattomuuteen. Suuri friedlandilainen raivosi vihasta; ankaralla kädellä hirtätti hän pelkurit ja palkitsi kullalla urhoolliset. Sairaana ja synkkämielisenä vetäytyi hän jälelle jääneen kymmenen tuhannen miehensä kanssa takaisin Böhmeniin, jossa turvautui tähtien yölliseen seuraan, jossa hautoi petollisia tuumiaan ja jossa Buttlerin käsi lopetti hänen loistavan elämänsä.

Mutta kuitenkin — kautta katoolisen maailman raikui ääretön voiton riemu, sillä lutherilaisuus ja ruotsalaiset olivat menettäneet verrattomasti paljon enemmän kuin heidän vihollisensa. Kangistunut oli se käsi, joka niin voimakkaasti oli heiluttanut valon ja vapauden voittoisata miekkaa; protestanttien suru, johon sekautui pelko tulevaisuudesta, oli yleinen ja syvä. Syyttä ei laulettu *te deum*'ia Wienin, Brüsselin ja Madridin tuomiokirkoissa; kaksitoista päivää kestävillä

loistoisilla härkätaisteluilla vietettiin Madridissa pelätyn sankarin kuolemaa; mutta kun keisari Ferdinand, joka oli suurempi ja jalompi kuin hänen aikalaisensa, näki kaatuneen vihollisensa verisen haarniskan, sanotaan hänen kyyneliä vuodattaneen.

Monenlaisia tarinoita kulki suuren Kustaa Aadolfin kuolemasta; milloin syytti kansa Lauenburgin herttuata Frans Albertia, milloin Richelieuta, milloin herttua Bernhardia kuninkaan kuolemasta; mutta ei yhtäkään näistä epäluuloista ole historia tosiksi osoittanut. Eräs uudempi saksalainen kirjailija*) kertoo seuraavan kansan suusta saamansa tarinan: »Ruotsin kuningas Kustaa Aadolf sai vielä nuorena ollessaan eräältä naiselta, jota hän paljon rakasti, rautaisen *sormuksen*, jota hän ei sittemmin koskaan antanut irroittaa kädestään. Sormuksessa oli seitsemän ympyrää, jotka muodostivat alkukirjaimet hänen kumpaankin nimeensä. Seitsemän päivää ennen hänen kuolemaansa katosi sormus hänen sillä kertaa huomaamatta tätä omituista varkautta.»

Lukija tietää, että tämä kertomus kutoutuu tuohon sormukseen, mutta monet seikat antavat aihetta luuloon, että sormus oli ollut kuparista.

Taistelun jälkeisenä iltana lähetti herttua Bernhard sotamiehensä soihtujen valossa etsimään kuninkaan ruumista, ja he löysivät sen ruumisko'on alta ryöstettynä ja ruhjottuna. Se vietiin Meuchenin kylään, palsamoitiin siellä, ja sotamiehet saivat luvan vielä kerran katsella sankarikuninkaansa kalventuneita kasvoja. Katkeria kyyneleitä vuodatettiin, mutta ei ainoastaan surun, vaan ylpeydenkin kyyneleitä, sillä vähäpätöisinkin katsoi kunniakseen sitä, että oli saanut taistella noin jalon ja uljaan kuninkaan vierellä.

— Katsokaa, — sanoi nyyhkyttäen muuan sotavanhus Stålhandsken suomalaisista, — ne ovat ryöstäneet hänen kultaset vitjansa ja hänen kuparisen sormuksensa; tuossa näkyy vielä sormuksen valkonen sija oikean käden etusormessa.

— Mitä olisivat he tehneet kuparisormuksella? — kysyi muuan skottilainen, joka äsken sotaväkeen saapuneena ei vielä tiennyt niistä taruista, joita miehestä mieheen kerrottiin.

— Mitäkö kuparisormuksella? — virkkoi eräs pommerilainen salaperäisesti. — Ole varma siitä, että jesuitat

*) Justinus Kerner, Magikon, Archiv für Beobachtungen aus dem Gebiete der Geisterkunde. Dritter Jahrg., Stuttgart 1843, siv. 114.

sen tunsivat! Sormus oli suomalaisen noita-akan loitsima, ja niinkauvan kuin se oli kuninkaan sormessa, ei häneen pystynyt rauta eikä lyijy.

— Mutta kas, hän kadotti sen, — virkkoi kolmas, — ja sentähden . . .

— Mitä se tuo pommerilainen potattimaha puhuu? — kivahti suomalainen vihaisesti. — Jumala eikä kukaan muu on suojellut suurta kuningastamme, mutta sormuksen sai hän suomalaiselta tytöltä, jota nuoruudessaan suuresti rakasti; minä tiedän näistä asioista enemmän kuin te, mokomat perunaturvat!

Herttua Bernhard, joka synkkänä ja miettiväisenä oli katsellut kuninkaan kalpeita kasvoja, katsahti nuo sanat kuultuaan taakseen, pisti terveen kätensä poveensa ja kysyi suomalaiselta:

— Toveri, tunnetko sen Stålhandsken upseereista, jonka nimi on Bertel?

— Tunnen, teidän ylhäisyytenne.

— Eläkö hän?

— Ei, teidän ylhäisyytenne.

Herttua kääntyi hajamielisenä toisen puoleen ja antoi käskyjä oikeaan ja vasempaan. Hetken kuluttua hän kuninkaan nähtyään taas muisti jotain. — Oliko hän urhoollinen mies? — kysyi hän.

— Hän oli Stålhandsken miehiä! vastasi suomalainen yksikantaan, mutta omituisella ylpeyden vivahduksella äänessään.

— Milloin kaatui hän ja missä?

— Viimeisessä Pappenheimin kahakassa.

— Etsikää häntä!

Herttuan käsky täytettiin nurkumatta, vaikka uupuneet sotamiehet ihmettelivätkin, miksi juuri tuo nuori upseeri oli etsittävä, kun Nils Brahe, Winckel ja niin moni muu harmaantunut päällikkö virui verissään tappelutantereella. Vasta aamupuoleen yötä palasivat lähetetyt sillä tiedolla, ett'ei Bertelin ruumista oltu voitu mistään löytää.

— Hm, — sanoi herttua tyytymätönnä, — suurilla miehillä on välistä pienet oikkunsa; mitä minä nyt teen kuninkaan sormuksella?

Ja marraskuun punanen aamuaurinko valaisi Lützenin kenttiä. Uusi aika koitti, mestari oli poissa ja oppilaat saivat tehtäväkseen hänen työnsä jatkamisen.

VÄLSKÄRIN KERTOMUKSIA.

II.

MIEKKA JA AURA.

Välskärin toinen kertomus.

Miekka ja aura.

Kun välskäri oli lopettanut ensimmäisen kertomuksensa, istuivat läsnäolijat vähän aikaa äänettöminä, lienevätkö sitten ajatelleet suuren kuninkaan kuolemaa vai lienevätkö vielä odottaneet jatkoa heidän mielestään ehkä keskeytyneesen kertomukseen. Nahkasohvassa istui isoäiti, ruskearuutuinen villashaali hartioillaan, hänen vieressään koulumestari maisteri Svenonius sinisine nenäliinoineen ja messinkisankaisine silmälasineen; oikealla puolen istui postimestari kapteeni Svanholm, joka viime sodassa oli menettänyt vasemman etusormensa; vasemmalla taas kaunis Anna Sofia, joka siihen aikaan oli 18-vuotias ja jolla oli korkea kilpikonnan luusta tehty kampa paksussa, ruskeassa tukassaan; sekä alempana joko jakkaroiden päällä tai vaan paljaalla lattialla, kuusi tai seitsemän pikkuvekkulia, toiset tyttöjä, toiset poikia, kaikki suu selällään, niinkuin olisivat juuri kuulleet kummitusjuttuja kerrottavan.

Ensimmäinen, joka häiritsi syntyneen hiljaisuuden, oli Anna Sofia; päästäen kimakan huudon hypähti hän ylös tuoliltaan, kompastui ja lensi suoraa päätä maisteri Svenoniuksen syliin. Muihin huoneessa olijoihin, jotka vielä olivat Lützenissä, teki tämä tapaus melkein saman vaikutuksen kuin jos olisivat kaikki Isolanin kroaatit tehneet hyökkäyksen rauhalliseen kammariin. Taistelun tuoksinasta kiihoittunut postimestari karkasi ylös istuimeltaan ja tallasi isoäidin kipeälle jalalle rautapohjaisella anturallaan; koulumestari oli hämmillään eikä ollenkaan ymmärtänyt sen ihanan lintusen

arvoa, joka oli lentänyt hänen syliinsä, lapset hajaantuivat hätäissään mikä minnekin, kaatoivat jakkaransa ja piiloutuivat välskärin korkeaselkäisen tuolin taa; ainoastaan Antero, joka äsken oli seurannut Stålhandsken ratsumiehiä vallihautojen yli, tarttui välskärin suureen hopeapäiseen kävelykeppiin ja asettui sota-asentoon valmiina vastaanottamaan kroaatteja pistin tanassa. Vanha Bäck oli ainoa, joka pysyi järkähtämättömän levollisena; otettuaan esille soikean pikanelli-rasiansa, purasi hän pikkuisen palasen lempitupakastaan ja kysyi sitten hiljaisesti: Mikä sinua vaivaa, Sofia?

Hämillään ja punehtuen irroittautui Anna Sofia maisterin syleilystä, ja selitti, etsien pahantekijää silmillään, että joku oli pistänyt häntä neulalla käsivarteen.

Isoäiti, joka tarpeen tullessa osasi olla ankarakin, pani kohta toimeen tutkimuksen, ja katso, siinä tuli selville, että Jonathan oli pistänyt nuppineulan hienon rottinkikeppinsä päähän ja sillä häirinnyt sisartaan, kun tämä istui ajatuksissaan Lützenin tapahtumia muistellen. Tuomio julistettiin nopeaan ja lyhyeen niinkuin ainakin sotaoikeudessa, ja Jonathan sai kovan käskyn hetikohta mennä alas lastenkamariin ja lukea ylimääräisen läksyn huomiseksi.

Kun nyt järjestys maailman mahtavain avulla oli saatu palautetuksi ilman sen suurempaa veren vuodatusta, päästiin hiukan tarkemmin keskustelemaan välskärin kertomuksesta.

— On se vähän liika meluava kertomus tämä, — alkoi isoäiti, luoden kertojaan tuollaisen paljoa merkitsevän, lempeän katseen, joilla hän vielä vanhoillaankin voitti kaikkien sydämmet. — Liika meluava se on, kunnon serkkuseni, se täytyy minun sanoa; vielä tuntuu nytkin soivan korvissani tuo kanuunain pauke, josta ei ollut loppua tullakaan. On se tuo sota kuitenkin kaikitenkin kauheaa ja inhoittavaa, kun ajattelee miten paljon verta vuotaa tappotantereella ja miten paljon kyyneliä kotona. Milloin onkaan koittava se päivä, kun ihmiset lakkaavat raatelemasta toisiaan ja rauhassa ja sovussa jakavat maan ja Herran hyvät lahjat keskenään?

Postimestarin sotaiset tunteet joutuivat tästä hetikohta kuohuksiin. — Sovussa? Jakavatko? Ilman sotaa? Hyi, serkku, hyi, tahtooko serkku muuttaa maailman muurahaispesäksi? Se olisi kaunista se . . . kynäsoturit tahraisivat

maailman pikimustaksi, hottiaiset ja kujoonit hyppäisivät rehellisten miesten silmille, ja kun yksi kansa karkaisi toista niskaan, pitäisi tämän kai kumartaa nöyrästi ja kiittää kunniasta. Eihän toki, semmoiset miehet kuin Kustaa Aadolf ja Napoleon, ne kouhottelevat hiukan tätä maailmaa, laskevat maahan vähän pilaantunutta verta ja siitä maailma vaan paranee. Muistan vielä Elokuun 21 päivän Karstulassa; Fieandt seisoi vasemmalla ja minä seisoin oikealla, kun . . .

— Jos minä uskaltaisin keskeyttää, — puuttui puheesen maisteri, joka jo senkin seitsemänkymmentä kertaa oli kuullut jutun Karstulasta, jossa Svanholm, siihen aikaan kersanttina, oli menettänyt kuuluisan etusormensa, — niin voisin aivan helposti todistaa veljelle, että maailma kulkee paljoa paremmin eteenpäin musteen voimalla kuin veren. *Inter arma silent leges.* Jos sodalla olisi sananvalta, niin emme istuisi nyt takkatulen ja totimme ääressä, vaan kanuunan suun vieressä jollain linnan vallilla, saisimme heiluttaa sytytintä sen sijaan, että nyt hämmennämme sokeria teelusikalla, saisimme nuuskia ruudin savua, mutta nuuskata emme saisi. Mutta mitä saa muste aikaan? Mustehan se on tehnyt veljestäkin postimestarin, musteesta veli elää ja musteesta veli kuolee, se on veljen jokapäiväinen leipä, ja mitä olisi veli, jos ei mustetta olisi ollenkaan, mutta ainoastaan verta?

— Mitäkö olisin? Saksan saakeli . . . minäkö?

— Serkku Svanholm! — virkkoi isoäiti silmäten lapsiin. Ja postimestari vaikeni.

Välskäri katsoi pitävänsä rakentaa rauhaa veren ja musteen välillä. — Minä luulen, — sanoi hän, — että kansat elävät niinkuin yksityisetkin. Nuorina ollessaan ovat he rajuja ja hurjia, tappelevat ja reuhaavat, repivät toisensa palasiksi, mies miestä vastaan. Sitten ne vanhenevat ja viisastuvat, keksivät ruudin, joka asettaa joukot joukkoja vastaan ja antaa heidän kylmäverisesti tappaa toinen toisensa pitkien matkojen päästä. Lopuksi tulee maailma järkiinsä, lataa pyssyt vaan paljaalla ruudilla, niinkuin juhannus-laukauksia ammuttaessa, ja tarttuu kynään, joka voi olla hyvinkin terävä silloin kuin tarvitaan. Silloin alkaa yhteisen järjen valta, joka on kaikista järkevin, ainakin minun ymmärtääkseni.

— Sepä vasta olisi saakelin . . . no, no, serkku, minä vaikenen kuin muuri! — huudahti postimestari. — Mutta

minä vaan kysyn: Mikä mies oli Kustaa Aadolf? Mikä mies oli Napoleon? Olivatko ne huilunsoittajia, häh? Vaiko raakalaisia ja hulluja? Ei kiitoksia, sanon minä! Serkku kuulee, ett'en kiroile; serkku olisi vaan kuullut, miten tuhannen tulimaisesti Fieandt kiroili Karstulassa.

Välskäri jatkoi välittämättä postimestarista:

— Senpätähden alkaakin kaikkien kansain nuoruuden historia sodalla, ja sotilas numero yksi maailman ensimmäisessä komppaniassa oli Kain nimeltään. Mutta koska sota on niin vanha kuin maailma, tulee se myöskin pysymään niin kauvan kuin maailma pysyy. Minä en usko noihin uusiin ja kauneihin ikuisen rauhan aatteihin. Minä uskon, että niin kauvan kuin on kaksi ihmistä, jotka tahtovat jakaa maan keskenään, niin kauvan kuin ihmissydämmen himot ja halut ovat itsekkäitä, niin kauvan rasittaa heitä myöskin sotien kirous. Ikuinen rauha on minun mielestäni siinä, ett'ei meidän enää ole oikeus sotia niin sokeasti, orjallisesti ja raivoisasti kuin ennen, vaan reippaalla mielellä, niin että ollaan selvillä siitä, mistä syystä soditaan, ja että tiedetään oikean asian puolesta sodittavan, ja silloin minun mielestäni sodittakoon ilolla ja riemulla . . .

— Se on siis sama kuin sotia jonkun aatteen puolesta, — virkkoi maisteri miettiväisen näköisenä.

— Olkoon menneeksi, niin juuri, aatteen puolesta. Katsokaas, se on aina oleva suomalaisen sotamiehen kunnia, että hän kaikkina aikoina on taistellut maataan puolustaakseen, lähtemättä muilta heidän maataan anastamaan. Ja jos hän onkin mennyt ulos maailmaan vierailla mailla painimaan, silloin on Herra niin kauniisti asettanut, että se on tapahtunut kaikista korkeimman ja oikeimman asian hyväksi, nimittäin puhtaan evankeelisen uskon ja koko maailman omantunnon vapauden puolustamiseksi. Sen kyllä kolmekymmenenvuotisen sodan suomalainen tiesi ja sentähden hän olikin ylpeä itsestään. Hän tunsi, että hänen sydämmensä oli samaa lajia kuin Kustaa Aadolfinkin sydän, joka, sen mukaan kuin minä ymmärrän, oli maailman kaikista suurin sotapäällikkö, koska hän taisteli ja voitti suurimman asian puolesta, minkä puolesta yleensä kannattaa taistella ja vertansa vuodattaa.

— Kertokaa vielä vähän Kustaa Aadolfista! — huudahti Antero, joka kaikesta siitä mitä välskäri oli kertonut, ei ollut ymmärtänyt muuta kuin tämän yhden ainoan nimen.

— Hyvä setä, vielä vähän Kustaa Aadolfista! — huusivat muutkin pienokaiset.

— Ei, kiitoksia, suuri kuningas on nyt kuollut ja saakoon hän meiltä rauhassa levätä Riddarholmin kirkon holvissa. Ja vaikkakin kertomus siitä paljon menettää, niin se siitä hyötyykin, koska muut henkilöt pääsevät paremmin esille. Sillä tähän saakka emme ole huomanneetkaan juuri muita kuin sankarikuningastamme ja isoäiti on oikeassa sanoessaan, että korvamme ovat menneet umpeen pelkästä kanuunain paukkeesta. Siitä on ollut seurauksena, että niin hyvin neiti Regina kuin jesuitta ja varsinkin Bertel, joka on kertomuksemme päähenkilö, ovat kulkeneet ohitsemme kuin muodottomat varjot.

— Entä Kätchen, — huomautti isoäiti. — Minä puolestani tahtoisin tietää jotakin tuosta iloisesta, siivosta lapsesta. En tahdo puhua pahaa Reginasta, mutta sen sanon kuitenkin, ett'en paljoa maksaisi tuommoisesta mustatukkaisesta, rajusta kissanpojasta, joka milloin hyvänsä saattaa silmät päästäni repiä.

— Entä uljas kreivi von Lichtenstein, jota emme ole nähneet sitten kuin Würtzburgissa, — lisäsi Anna Sofia.

— Minä aavistan, että hänestä lopulta tulee Reginan sulhanen.

— Kas vaan, silläkö korvalla se pikku serkku kuuntelee, — virkkoi postimestari, veitikkamaisesti hymyillen. — Mutta minä pyydän, ett'et veli Bäck enää puutu jonkin joutavaan, vaan kerrot meille entistä enemmän Stålhandskesta, Lyytikäisestä, paksusta pikku Larssonista ja Witikasta. Mitenkä tulee se mies nyt korvitta toimeen? Minä muistan vielä, Elokuun 21 p:nä oli muuan korpraali Karstulassa . . .

— Veli Bäck, — puuttui puheesen koulumestari, joka aina oli saapuvilla, kun Karstulata mainittiin, — veli Bäck, jolla on *justitia mundi*, oikeuden miekka kädessään, ei varmaankaan voi olla hirttämättä jesuitta Hieronymusta Hartzvuoren korkeimman hongan latvaan?

— Varo itseäsi, veli Svenonius, — pisti postimestari, — jesuitta oli hyvin oppinut mies, joka taisi hyvin paljon latinaa . . .

— Suomalaisista tahdon kertoa teille mitä tiedän, — sanoi välskäri, — mutta jo edeltäpäin täytyy minun sanoa, ett'en paljoa tiedä. Odottakaamme vielä parikymmentä vuotta, silloin on varmaankin joku ahkera tutkija kaivava vanhoista aikakirjoista esiin tiedot reippaiden kansalaistemme urotöistä. Siihen mennessä on meidän tyytyminen hajanaisiin piirteisin . . . ehkä vähän lisäileminenkin omasta päästä — lisäsi välskäri niin hiljaa, etteivät sitä pienokaiset kuulisi, joille hän kernaasti tahtoi uskotella, että tarina oli täyttä totta.

— Ja mitäs tuli kuninkaan sormuksesta?

— Niin, siitäkin saamme kuulla huomen iltana.

1. Mies nuijasodan ajoilta.

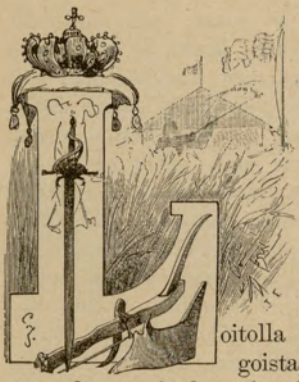

Loitolla Saksanmaan hedelmällisistä tasangoista aukeaa pohjoiseen päin myrskyinen ulappa, jonka pinnalla ei luode eikä vuoksi vaihtele, jonka rantoja joka vuosi peittää talven jää ja jonka jäätyneet selät välistä ovat sotajoukkojakin kantaneet. Vuosituhansien kuluessa ovat sen rannoilla asuvat kansat taistelleet tämän meren omistamisesta ja sen laineihin punasen verensä vuodattaneet; mutta meidän kertomuksemme aikaan oli tämän meren laajoista rannoista yhdeksän kymmenestä yhden ainoan valtakunnan hallussa, sen valtakunnan, joka oli mahtavin pohjolassa: *Itämeri* oli milt'ei muodostunut sisäjärveksi Ruotsin valtakunnassa.

Ja Itämeri ajaa mahtavat siniset lahdelmansa toisen itään ja toisen pohjoseen ja sulkee syliinsä kuin meren tyttären erään aaltojen maan, joka on sen povesta kasvanut, joka kasvaa siitä vielä tänäänkin ja joka korkeilla kallioillaan emonsa sydäntä suojelee. *Suomi* on Itämeren lempilapsi; vielä tänäänkin tyhjentää se järviensä aarteet äitinsä helmaan, ja mahtava meri ei siitä sentään ylpeile, vaan vetäytyy rakastavasti ja hellästi takaisin, niinkuin uhrautuva

äiti ainakin, että tytär saisi kasvamistaan kasvaa, ja joka kesä pukea uudet, päivän valoon ilmestyneet rannat ruohoihin ja kukkasiin. Onnellinen se maa, jonka helmassa tuhannet järvet lainehtivat ja jonka rannat merta vasten tekevät sataneljäkymmentä peninkulmaa! Meri luo valtaa ja vapautta, meri antaa varoja ja sivistystä; meri on viljelyksen tuoja maan päällä, ja maa, joka on yhteydessä meren kanssa, ei koskaan voi jähmettyä hädän ja sorron alle, jos se vaan ei itse ole siihen syypää.

Kaukana Suomen pohjolassa on seutu, joka enemmän kuin mikään muu on meren kasvatti, koska se loivana ja alavana on niin kauvan kuin muistetaan kasvamistaan aaltojen alta kasvanut. Lukemattomia viheriäisiä saaria kohoa sen rannoilla: — Nuorna ollessani — niin kertoo vanha merimies, — purjehtivat suuret laivat siinä, missä nyt venhe vaivoin pääsee soutamaan; — ja muutamia vuosia senjälkeen kulkee karja laitumella entisen meren pohjassa. Leikkivä lapsi uittelee kaarnavenettään rannalla: katsahda ympärillesi, pienokainen, ja pane merkille se paikka, missä aaltojen kuohu rantaa uurtaa: kun kasvat mieheksi, etsit turhaan tuttua rantaasi . . . kaukana viheriän kentän takana kuulet hänen kuohunsa: ja kun kerran seisot vanhuksena samalla paikalla, niin kohoo lapsuutesi aikaisen järven sijalla kukoistava kylä. Omituinen seutu, jossa kaupungit, jotka niin viisaasti rakensivat satamansa syvien salmien ja jokien vierelle, saavat kahdensadan vuoden kuluttua ajaa peninkulman matkan satamaansa, ja jossa lahoneita laivoja ja ankkureita löytyy kahdeksan peninkulman päässä rannasta soissa ja metsissä.

Tämä seutu on *Pohjanmaa,* se on alaltaan suurempi kuin moni kuningaskunta ja se ulottuu kauvas äärimmäiseen pohjolaan, aina Lapin raukoille rajoille, jossa aurinko ei koskaan laske keskikesän aikaan ja jossa se ei joulunpyhinä nouse. Kolme kuukautta vuodessa valvoo siellä luonto päivän alituisessa loistossa, ja voit sinä siellä juhannuksen aikana yöllä lukea hienointa kirjoitusta; kolme kuukautta kestää yö, mutta se on yö, jota tähdet ja revontulet valaisevat, ja jonka aikana kuu valkosella hangella kimmeltelee, kylmän kirkkaana ja pyhäisen hienona. Kukkien kauneus on siellä haihtuvampi kuin ihmisten ilo; seitsemän kuukauden kestäessä kattaa siellä maan silmiä häikäisevä hanki ja vedet

järkkymätön jää; mutta ei koskaan ole kevät suloisempi kuin sellaisen talven kuluttua; ja kuitenkin on sen suloisuudessa alakuloisuutta, jota sydän hellii, jota se ymmärtää ja josta se nauttii.

Meren rannoilla asuu tässä kaukaisessa maassa kaksi heimoa, toisiinsa sekoittumattomina ja toisistaan eroavaisina, muodostaen kirjavan kuvan kansallisia ja paikallisia omituisuuksia kieleen, tapoihin ja luonteesen nähden. Mutta on heissä yhteisiäkin muista maan asukkaista eroavia piirteitä, on vilkkautta, voimaa ja reipasta avomielisyyttä. Se ei ole mikään maantieteellinen sattuma, vaan se on seuraus kansan luonteesta, että suurimmat ja verisimmät taistelut, joista Suomen historia tietää kertoa, ovat tapahtuneet Pohjanmaalla.

Neljä peninkulmaa itäänpäin Vaasasta Kyrö-joen matalain rantain varsilla on Isonkyrön pitäjä, rikkaimpia koko Pohjanmaalla, jonka eloaitta se on. Täällä kasvaa hedelmällisessä savimullassa tuo kuuluisa siemen-ruis, jota vuosittain tuhansin tynnyrin viedään laivoilla Ruotsiin; koko pitäjä on melkein yhtämittainen kenttä aaltoilevia viljavainioita. Kansa on suomalaista, hämäläistä sukua; pitäjän kallellaan oleva kirkko, joka rakennettiin v. 1304, on maan vanhimpia muinaisjäännöksiä.

Tänne pyydämme nyt lukijan meitä seuraamaan.

Kertomuksemme aikana ei tämä seutu ollut läheskään niin hyvin viljeltyä kuin sittemmin. Nuijasodan hävitykset olivat viivyttäneet viljelystä, vielä miespolvenkin kuluttua sen jälkeen tuntui seurauksia tässä sodassa kärsityistä tappioista, ja ankarat sodat ja alituiset sotamiesten otot estivät ajan noita haavoja parantamasta. Sentähden oli vielä kesällä v. 1632 moni metsän rannassa oleva talo autiona, vainiot eivät ulottuneet kauvas joen rannasta, ja soiden epäterveellinen usma peitti koko seudun, kun yö oli viileä. Vaikka metsät olivatkin jo haaskatut, saivat niistä tervanpolttajat kuitenkin vielä tarpeensa; osa rahvasta kalasteli Mikonsaarissa, eikä arvoisella kirkkoherralla, hra Georgius Tuomaanpoika Paturilla, ollut tuhansiin markkoihin nousevia vuosituloja niinkuin sittemmin hänen seuraajillaan.

Senpätähden katselikin matkamies mielihyvällä Perttilän taloa kirkon läheisyydessä, koska se oli komeampi ja paremmin rakennettu kuin kaikki muut sekä mitä hyötyisimpien

peltojen saartama. Kesä oli edistynyt Elokuun keskipaikoille ja leikkuu oli juuri alkanut. Seitsemättä kymmentä henkeä, miehiä, vaimoja ja lapsia, — nainenkin kulkee kesällä ulkotöissä Pohjanmaalla, — nähtiin leikkaamassa kellastunutta ruista, lyhteitä sitomassa ja taitavalla kädellä korkeita, kauniita kuhilaita rakentamassa. Päivä oli kuuma ja työ vaikeata; usein tapahtuikin sen vuoksi, että joku laiskemmista työmiehistä oikasi selkänsä ja katseli haikealla mielellä pehmoista piennarta, joka oli kuin luotu leposijaksi. Mutta samalla hän pelokkaasti vilkasi muutamaan harmaatakkiseen vanhaan mieheen, joka näytti olevan jonkunlainen päällysmies. Niin pian kuin joku laiskotteli, kuului hänen naapurinsa kuiskaavan: — Larsson tulee, — ja sillä oli niin ihmeellinen vaikutus kuin olisi jo selkäsauna ollut tulossa.

Larsson oli pieni pyöreä ukko, hänen partansa oli sakea ja kulmakarvat tuuheat ja hänen katseensa oli enemmän hyväntahtoinen ja iloinen kuin ankara. Parhaallaan hääriskeli hän nyt muutaman naisen ympärillä, joka kuumuudesta ja raskaasta työstä oli voivuksissaan vaipunut ojan reunalle pitkäkseen.

Kalpeista kasvoista päättäen ei tämä nainen enää ollut nuori, saattoi arviolta olla jo puolivälissä neljänkymmenen; mutta jos vaan katseli hänen solakkaa varttaan tai tuota lempeää, lämmintä ilmettä hänen sinisissä silmissään, olisi hänen tuskin luullut täyttäneen kahtakymmentäkään. Koko hänen olennossaan oli jälkiä harvinaisesta, mutta aikaisin kuihtuneesta kauneudesta, monista kärsimyksistä ja pitkällisistä nöyryytyksistä. Hänellä oli yllään hieno valkea villaröijy, jonka hän oli kuumuuden vuoksi riisunut, sen alla oli paita valkeinta palttinaa ja sen päällä kansan tavan mukaan punanen liivi, sekä lyhyt rannukas villahame ja pieni ruudukas huivi, joka oli sidottu solmulle pään ympäri kiinnittämään hänen pitkää kellertävää liinatukkaansa. Hän oli ollut työssä niinkuin kaikki muutkin, mutta hänen voimansa eivät riittäneet; hän oli vaipunut sirppi kädessä sängelle ja olivat muut ilmeisellä kunnioituksella ja rakkaudella kantaneet hänet pehmoselle nurmikolle, jossa koettivat kylmällä lähdevedellä virvoittaa häntä tainnoksista.

— Kas niin, Meri (Emerentia), — sanoi vanha Larsson, pitäen isän hellyydellä hänen päätä polvellaan ja

kostutellen kylmällä vedellä hänen ohimoitaan, — kas niin, lapsikulta, elä nyt tee niin tyhmästi että kuolet ja jätät vanhan ystäväsi . . . mitäpä olisi sitten enää hänen iloistaan tässä maailmassa? . . . Eihän se kuule minua, lapsi parka; mikä on se isä semmoinen, joka pakottaa tuommoisen hennon olennon nääntymään tämmöisessä kuumuudessa! . . . Lainaa vähän vettä, kas niin, se oli oikein, nytpä sinä jo avaat kauniit silmäsi. Elä ole milläsikään, Meri, sinä saat levätä, etkä tarvitse enää tehdä työtä tänään.

Hento, kalpea nainen koetti nousta ylös ja tavotteli sirppiään. — Kiitoksia, Larsson, — sanoi hän heikolla äänellä, jonka sointu kuitenkin oli kaunis, — minä jaksan nyt paremmin, minä tahdon leikata, isä tahtoo . . .

— Isä tahtoo! — kivahti tuo pikku ukko. — Mutta kas, minäpä en tahdo, minä, minä kiellän sinua työtä tekemästä, Meri, ja vaikkapa isäsi ajaisi minut talostaan ja minun täytyisi alkaa kerjätä leipääni, niin en minä salli sinun enää tehdä työtä tänään. No, no, lapsi kulta, elä nyt pahastu, niin tyhmä ei ole isäsi. Totta kai hän ymmärtänee, ett'eivät sinun kätesi ole yhtä lujat kuin meidän, siihen et sinä mahda mitään; sen olet perinyt äidiltäsi, joka oli herrassukua ja se tulee sinun kasvatuksestasi Tukholmassa . . . Kas niin, mennään kotiin, elä nyt ole itsepäinen, Meri!

— Päästäkää minut, Larsson, tuolla tulee hän itse! — huudahti Meri, riuhtasihe irti, tarttui sirppiin ja alkoi leikata. Mutta kumartuessa musteni hänen silmissään uudelleen ja toisen kerran vaipui hän kalpeana ja tiedotonna rukiisen.

Mutta työmiehet hänen ympärillään ponnistivat kahta uutterammin, sillä hän lähestyi itse, tuo ankara mies, kaikkien pelkäämä Perttilän isäntä. Niinkuin musta pilvi tuli hän verkalleen kävellen pihasta tuovaa polkua myöten, rotevana ja suorana, vaikka olikin jo seitsemänkymmenvuotias. Hänen pukunsa oli samallainen kuin muidenkin talonpoikain kesäpuku: paidanhihat olivat laajat, liivit pitkät ja punaraitaiset, palttinahousut lyhyet, sukat siniset ja virsut somasti koristetut. Päässä oli hänellä vaalean tukan peittona suippolakinen neulomalla tehty villalakki, joka lisäsi hänen jo muutenkin kookasta vartaloaan. Mutta vaikka puku olikin yksinkertainen, oli hänen ryhtinsä käskevä ja korska. Suora ryhti, varma käytös, läpitunkevan terävä katse ja horjumaton

varmuus sekä vallanhimo ja ankaruus kasvoillaan ilmaisivat, että siinä samalla oli entinen puoluepäällikkö ja nykyinen mahtava ja rikas talonpoika, joka oli tottunut käskemään ja hallitsemaan satoja alustalaisia. Kun näki tuon vanhuksen, ymmärsi heti, miksi häntä siihen aikaan omalla paikkakunnallaan kutsuttiin *talonpoikaiskuninkaaksi*.

Vanha Aaron Perttilä lähestyi kylmänä ja rauhallisena sitä paikkaa, missä hänen ainoa tyttärensä lepäsi tajuttomana sängen päällä. — Ajakaa hänet lavoilla pihaan, — virkkoi hän rengeille; — kahden tunnin kuluttua tulee hänen olla takaisin työpaikalla.

— Mutta Perttilä . . . — virkkoi Larsson kiivaasti.

Perttilä kääntyi päin puhujaan ja loi häneen katseen, joka hetipaikalla tukki toiselta suun. Senjälkeen käveli hän, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut, sarkoja pitkin, arvosteli varmalla silmällä tehtyä työtä, milloin kiittäen, milloin moittien, ja taittoi silloin tällöin tähkäpään tutkien tarkalla huolella jyvien lukua ja painoa. Riiheltä voitiin nähdä koko tuo laaja kullankellertävä viljavainio, joka oli monen sadan tynnyrin alan suuruinen suomudasta ojitettu uudispelto. Vanhus silmäili mielihyvällä ja ylpeydellä tätä aaltoilevaa viljamertä, hänen vartalonsa suoristui vielä enemmän, hänen rintansa laajeni ja hän viittasi Larssonin luokseen.

— Muistatko vielä, millainen oli tämä seutu neljäneljättä vuotta takaperin? Flemingin huovit olivat mellastaneet kuin pakanat, kylä oli poltettu poroksi, vainiot hevosten polkemat. Tässä, missä nyt seisomme, oli aivan lähellä kylää kolkko erämaa, puoleksi palaneita kantoja kohosi rapakoiden ja rimpien keskestä, ei ollut teitä eikä polkujakaan tänne päin, eikä kelvannut tämä paikka asunnoksi edes sudellekaan.

— Muistanhan tuon, — vastasi Larsson yksikantaan.

— Ja nyt, katseleppas nyt ympärillesi, mies, ja sano: kuka rakensi tämän kylän ehommaksi entistään? Kuka perkasi tämän korven, kuka teki teitä ja polkuja, kuka sarat mittasi, suot ojitti, kuka kynti tämän ihanan, hedelmällisen pellon, kuka kylvi koko tämän vainion, joka nyt tuulessa huojuu ja josta sadat nälkäiset pian ravintonsa saavat? Sano, Larsson, kuka on se mies, joka on tämän urotyön suorittanut? — Ja vanhuksen silmät loistivat ihastuksesta.

Aaron Perttilä.

Mutta pieni ukko hänen vierellään näkyi muuta miettivän. Hän paljasti päänsä, solmisi kätensä ristiin ja sanoi totisesti: — Sinä kynnät, sinä kylvät, sinä maasi muokkaelet, vaan Luoja yksin sadon suopi.

Omiin ajatuksiinsa vaipunut Perttilä tuskin kuuli, mitä toinen virkkoi ja jatkoi hänen tarkoitustaan ymmärtämättä: — Niinpä niin, Luoja tietää, että olen kovia kokenut, olen elänyt hädän ja kurjuuden ja puutteen päiviä, joita miekka tuo mukanaan. Ja itse olen vetänyt miekkani vihamiehen taloa tuhotakseni, ja kokenut olen voiton ja tappion päiviä, vahingokseni molempia. Sentähden on minulla oikeus iloita rauhan töistä; minä tiedän, mitä miekka kaataa ja mitä aura rakentaa. Miekan teräksessä väijyy paha henki hekkumoidakseen ihmisten verta ja kyyneleitä; miekka murhaa, miekka hävittää, mutta aura antaa onnea ja elämää . . . Näetkö, Larsson, tämän vainion on aura perannut. Tuolla Korsholmassa on Suomen vaakunakilpi, jossa näkyy leijona paljas miekka kädessä. Jos minä olisin kuningas, sanoisin minä: pois miekka ja aura sijaan! Aura on Suomen vaakuna; jos meillä on leipää, on meillä miehiäkin, ja jos meillä on miehiä, ajamme vihollisen ulos ovesta. Mutta ilman leipää, Larsson, mitä auttaa meitä teräs ja ruuti?

— Perttilä, — sanoi Larsson epävarmasti, — sinä olet kummallinen mies. Sinä vihaat sotaa ja sotamiehiä ja senhän minä hyvin kyllä ymmärrän; ne ovat talosi polttaneet ja karkoittaneet ensimmäisen vaimosi pienine lapsineen metsään kuolemaan. Itse olet taistellut talonpoikien etunenässä ja hädin tuskin pelastunut verilöylystä Ilmajoen jäällä. Ymmärtäähän sen, ett'ei tuollainen helposti unohdu. Mutta sitä minä en ymmärrä, että sellainen talonpoikain ystävä ja sellainen sotamiesten vihamies kuin sinä ensiksikin otat minut, vanhan leivättömän sotamiehen voudiksi taloosi ja sitten varustat Lassi poikani . . . Jumala häntä siunatkoon . . . sotaan, vieläpä lähetät oman tyttäresi pojan, Merin lapsen, meidän kaikkien lemmikkimme, pienen parrattoman Kustaan taistelutanterelle kuninkaan ratsumiehenä . . .

Vanhan Perttilän kulmat rypistyivät oudosti, puhe oli koskenut hellään paikkaan, ja hän katseli arasti ympärilleen, ikäänkuin pelästen jonkun kuuntelevan riihen takana. — Kuka puhuu Merin lapsesta? — sanoi hän kuiskaten. —

Minä en tunne ketään muuta lasta kuin *oman* poikani, Kustaan, joka syntyi toisesta vaimostani Tukholman matkalla, ja olkoon Jumala sille armollinen, joka koskaan . . . Vaan elkäämme puhuko tästä. Miksikäkö otin sinut? Miksikäkö laitoin pojan sotaan? Se ei sinua liikuta.

— Ole sitten siitä puhumatta. Minä tiedän jo enemmän kuin tahtoisinkaan.

— Sano, Larsson, jos voit, mitkä kappaleet ovat tarpeelliset oikeaan ja kristilliseen huoneen hallitukseen?

Larsson katsahti häneen kummastuneena.

— Minä sanon sinulle sen. Miekassa on kaksi osaa: terä ja kahva. Niin on aurassakin kaksi, joita tarvitaan: toinen, joka vetää ja toinen, joka ajaa. Kaksi on osaa kristillisessä huoneenhallituksessakin, nimittäin kansa ja kuningas. Mutta mikä on siltä väliltä, se on vaan riidaksi ja turmioksi, sillä se riuhtoopi itselleen kuninkaalta valtaa ja omaisuutta kansalta. Se on pahennukseksi.

— Sinä vihaat herroja.

— Ja sentähden, — Perttilä pani painoa joka sanalleen ja lausui ne hymy huulillaan, niinkuin olisi tahtonut laskea leikkiä, — sentähden on *minun* pojastani tuleva joko *talonpoika* tai *kuningas*. Ei enempää eikä vähempää.

Larsson katseli häntä sanatonna hämmästyksestä. Hän ei ollut aavistanutkaan, mikä ääretön kunnianhimo oli salaa kytenyt vanhan talonpoikaispäällikön rinnassa. Hän ei voinut uskoa mahdolliseksi sitä, mitä syystä kyllä katsoi mielettömimmäksi röyhkeydeksi. — Ethän vain ikinä toivone, — sanoi hän arasti, — että Merin poika . . .

Rotevan vanhuksen silmät säkenöivät, mutta sanat tulivat melkein kuulumattomina hänen huuliltaan, niinkuin olisi hän turhaan koettanut voittaa itseään edes tämän yhden ainoan kerran julkilausumasta sitä rohkeaa ajatusta, joka vuosikausia oli itänyt hänen riehuvassa rinnassaan. — Kuningas Kustaa Aadolfilla on vaan yksi tytär, — sanoi hän viimein oudolla äänen painolla.

— Neiti Kristiina . . . no niin.

— Mutta valtakunta, joka on sodassa puolta maailmaa vastaan, tarvitsee miehisen miehen hallitsijakseen.

— Perttilä . . . mitä tarkoitatkaan?

— Tarkoitan vaan sitä, että lapsuudessani kuulin kuningas Eerikin pojan, joka oli syntynyt talonpoikaistytöstä Kaarinasta, julistettavan perintöruhtinaaksi.

— Oletko tullut hulluksi?

Taas hymyili vanhus pilkallisesti. — Ymmärrätkö nyt, — sanoi hän kylmästi, — mitenkä on mahdollista vihata sotilaita ja herroja ja kuitenkin lähettää poikansa sotaan hankkimaan mainetta ja kunniaa kuninkaan silmäin edessä?

— Heitä pois, Perttilä hyvä, mielestäsi nuo mahdottomat haaveet; sinä olet järkevä mies, kun ei vaan ylpeyden henki saa valtaa levottomassa rinnassasi. Aikeesi ei tule onnistumaan, se ei voi tulla onnistumaan.

— Sen täytyy onnistua.

— Mitenkä? Täytyykö?

— Täytyy kuin täytyykin. Minä olen sanonut sinulle, että Kustaasta on tuleva joko kuningas tai talonpoika. Kumpi tahansa, sama se. Jos tahtoo tulla talonpojaksi, niinkuin minä, tulkoon vaan!

— Vaan jos häntä ei enää halutakaan tulla talonpojaksi? Jos hän olisi saanut päähänsä tulla herraksi, taistella aatelisen vaakunakilven palkasta? . . . Muista se että itse olet ohjannut hänet herrojen poluille. Upseerina on hän jo aatelismiehen arvoinen.

Perttilä vaipui mietteihinsä.

— Ei, — sanoi hän, — se on mahdotonta. Hänen syntyperänsä . . . hänen kasvatuksensa . . . minun tahtoni . . .

— Hänen syntyperänsä? Oletko unohtanut, että hänen suonissaan vuotaa aatelista verta sekä oikealta että vasemmalta. Hänen kasvatuksensa? Olethan lähettänyt hänet Tukholmaan kaksitoista-vuotiaana, olet antanut hänen kasvaa aatelispoikain seurassa, joiden hän on jokapäivä kuullut aatelittomia säätyjä pilkkaavan. Sinun tahtosi? Oletko hullu, Perttilä? Olet antanut kotkan pojan kasvaa kotkien parissa, ja luulet voivasi tehdä hänestä varpusen. Erehdyt.

Vanhus oli vaiti vähän aikaa. Sitten sanoi hän teeskennellyn kylmästi:

— Sinä olet herkkäuskoinen narri, Larsson, sinä uskot todeksi kaikki leikkipuheeni. Minä vastaan pojasta. Elkäämme puhuko tästä sen enempää . . . mutta varo itseäsi . . . ei sanaakaan kenellekään siitä, mitä olen puhunut! Ymmärrätkö?

— Olen sinun vanha ystäväsi, Perttilä; olet palkinnut minut moninkertaisesti siitä, että Kuitian Klausherran sotamiehenä autoin sinut pakoon Ilmajoella; minä en voi koskaan pettää sinua. Mutta minä rakastan lapsiasi kuin omiani, vielä enemmänkin kuin omiani. En voi sietää, että saatat pojan onnettomaksi; ja entä Merin sitten . . . onko sinulla isän tunteita, Perttilä? Mitenkä kohtelet lastasi? Ainoata tytärtäsi, joka täyttää pienimmät oikkusi, joka tekee kaikki voitavansa nöyryydellä ja tottelevaisuudella sovittaakseen nuoruutensa hairahduksen, häntä sinä kohtelet kovemmin kuin halvinta palkollistasi, teetät hänellä, heikolla ja hennolla, raskaimmat askareet; näet hänen maahan vaipuvan etkä nosta lastasi. Se on julmasti tehty . . . sinä olet luonnoton isä.

— Sitä sinä et ymmärrä, — vastasi vanhus synkästi. — Semmoiset veteläsydämmet miehet kuin sinä eivät ymmärrä, mitä on tiensä suoraan kulkeminen, väistymättä oikealle tai vasemmalle. Meri on tullut äitiinsä, hänessä on herrasneitiä, mutta se on hänestä hävitettävä. Hänestä ei voi tulla kuningatarta, niinkuin tuli Kaarina Maununtyttärestä; sen tähden pitää hänen olla talonpoikaisnainen kiireestä kantapäähän. Joko kuningas tai kansa . . . olen jo sanonut mitä ajattelen välimuodoista, ja nyt kai käsität, miksi minä teen niinkuin teen. Palatkaamme työväen luo.

— Entä Meri . . . säästä häntä edes tänään! . . .

— Hänen on oltava niinkuin muidenkin työssä iltapäivällä.

2. Hän häpee talonpoikaisnimeään.

Talonpojan tupa Pohjanmaalla on tätä nykyä avarampi ja valoisampi kuin missään muualla Suomessa. Välistä on se kaksikerroksinen ja ainakin kuuluu siihen yliskammareita; usein ovat ikkunat kolme ruutua korkeat; maalattu on se melkein aina, tavallisesti punaseksi, joskus ovat nurkat ja ikkunapielet valkeat, välistä ovat ulkoseinät myöskin keltaset. Rakennustapa todistaa puusepän

taidosta ja varallisuudesta, johon tulee lisäksi, että pohjalainen ei koskaan rakenna niin suuria ja tiheitä kyliä kuin hämäläinen ja Turun seutulainen, mutta ei myöskään muulloin kuin hätätilassa muuta muista ihmisistä niin erilleen kuin Savossa ja Karjalassa on tapana.

Tämän kertomuksemme aikana olivat savutuvat vielä yleisesti käytännössä suomalaisen rahvaan keskuudessa; ainoastaan ruotsalaiset talonpojat käyttivät oikeita tulensijoja ja savutorvia. Mutta jo silloin nähtiin Pohjanmaan rantapitäjissä joku uudempiaikainen ruotsalaisten naapurien malliin rakennettu tupa. Nuo äsken perustetut kaupungit, jotka houkuttelivat ylimaiden asukkaita rantamaille, alkoivat jo totuttaa suurempiin mukavuuksiin, ja kuta varakkaampi talonpoika oli, sitä pikemmin muuttui sekä hän että hänen asuntonsa siistimmän näköiseksi. Ei tosin sitä ylellisyyttä, jota vastaan 1600:luvulla julaistiin erityinen asetus ja jota sen avulla koetettiin kaikin tavoin hävittää, ollut muualla kuin aatelisten tiloilla ja Turun porvari-pohattain kodeissa; mutta talonpojankin tuopissa kuohui jo kotitekoinen olut, ja Hollannin herkkuhöysteitä oli hänen kaapissaan juhlallisempien hetkien varalle.

Sen jälkeen kuin nuijasodan tulipalot olivat hävittäneet savupirtit Isonkyrön kirkonkylässä, nähtiin siellä ruotsalainen ja suomalainen rakennustapa rinnakkain hyvässä sovussa edustettuna. Perttilän talo, joka oli kylän suurimpia ja rikkaimpia, oli rakennettu uuden tavan mukaan, siinä oli etehinen ja porstua sekä kaksi kammaria suuren tuvan takana, joista toinen oli isäntää ja toinen hänen tytärtään varten. Muu talonväki asui enimmäkseen tuvassa, mutta kesän aikaan nukkuivat nuoremmat ulkosalla luhdeissa ja liitereissä. Siihen aikaan ei ollut vielä tuota suurta siniseksi ja punaseksi maalattua seinäkellokaappia, joka tätä nykyä on jokaisen varakkaamman talon paras koristus. Iso penkkien ympäröimä höylätty pöytä, jonka päässä on isännän kunniaistuin, oli asetettu sisäseinälle ovea vastapäätä. Päivä oli puolisissa ja vellipata porisi liedellä. Tupa oli vielä melkein tyhjä; kissa vaan kehräsi penkillä, neljätoista vuotias tyttö hämmenteli pataa ja Meri istui käsitöitä tehden takan luona.

Meriparka oli tointunut, mutta oli vielä kalpea. Hänen pitkä keltanen tukkansa aaltoili vapaasti puoleksi paljailla

olkapäillä, hän katsahti tuon tuostakin arasti ovéen päin, niinkuin olisi joka hetki pelännyt isän astuvan sisään. Ja sillä välin tarkasteli hän työtään: hän neuloi kaunista, kirjavaa vyötä ja lauloi sitä tehdessään vanhaa ruotsalaista runoa:

»Vyön minä neulon kirjavan,
Sen lemmikilleni lahjoitan,
Sodastansa kun saapuu hän,
Luo tulevi oman ystävän.»

On jo sanottu, ett'ei Meri ollut nuori. Niissä juovissa, joita kärsimykset olivat uurtaneet hänen ennen hienoille poskilleen, näkyi monivuotisten surujen jälkiä; mutta tällä hetkellä, kun hän vyötä katseli, kuvastui hänen kasvoillaan melkein lapsellinen tyytyväisyys. Työnsä näkyi hänen mieltään ilahuttavan; ja se ystävä, josta hän lauloi, oli nähtävästi hänelle rakas. Elämä ankaran isän luona ei suuria iloja tarjonnut, mutta kun hän katseli vyötään, näytti sen kirjavissa silmukoissa olevan kätkettynä koko tulevaisuus iloa ja onnea. Tätä vyötään varten hän eli, se oli hänelle sama kuin hänen ainoan riemunsa muisteleminen . . . muisto hänen — pojastaan!

Ja taas kuultiin hänen laulavan:

»Ja helmiä siihen ma siroitan
Iloksi armaani ainoan,
Vertoa sille sä löydä et,
Vaikk' kuninkaan hovista hakenet.»

Samassa astuivat sisään Perttilä ja Larsson ja heidän jälessään kaikki muu työväki. Vanhan isännän katse oli synkkä, hän ei voinut salata itseltään, että Larssonin ennustukset tuntuivat hyvinkin todenmukaisilta. Hänen pojastaanko tulisi herra? Se mahdollisuus, joka hänen silmissään oli häväistys, ei ollut tähän saakka johtunut hänen mieleensäkään.

Meri oli juuri laulunsa lopettannt. Nopeasti kätki hän isän sisään astuessa vyönsä esiliinan alle, mutta vanhuksen epäluuloinen silmä oli jo päässyt salaisuuden perille.

— Istutko taas siinä haaveissasi, tyhjäntoimittaja, sen sijaan että ammentaisit velliä kuppeihin? — ärjäsi hän. — Mitä sinulla on esiliinassasi? Näytä se tänne!

Merin täytyi kaikkien katseltavaksi vetää esiin tekeillä oleva vyönsä, rakkain salaisuutensa. Isä tarkasteli sitä hetken aikaa ylenkatseellisesti, sitten repäsi hän sen kahtia ja heitti palat uunin taa.

— Olen sanonut sinulle jo monta kertaa, — sanoi hän tylysti, — ett'ei rehellisen talonpoikaisnaisen tarvitse puuttua herrain hetaleihin. Lukekaamme pöytärukous!

Ja vanhus pani kätensä ristiin vanhan tavan mukaan ja kaikki muu väki teki samalla lailla. Mutta ennenkun rukous tuli kenenkään huulille, astui Larsson keskelle lattiaa, hänen muuten hyväntahtoiset kasvonsa liekehtivät vihasta ja hänen äänensä rehellinen, suoramielinen sointu esti ketään nauramasta hänen pienelle pyöreälle vartalolleen.

— Hävetä saisit, Perttilä, — sanoi hän päättävästi, — hävetä saisit häpäisemästä omaa tytärtäsi kaiken joukon nähden! Niinkuin orja tekee hän yöt ja päivät työtä enemmän kuin kukaan meistä muista, ja kuitenkin kutsut sinä häntä tyhjäntoimittajaksi, sinä! Sen sanon minä sinulle vasten naamaasi, niin isäntä kuin olletkin ja vaikk'en itse olisi kerjäläistä parempi, jos minulta leipäsi kieltäisit, ett'ei sinun laisesi sydämetön isä ansaitse niin hellää ja hyvää tytärtä kuin Meri on. Ja ennenkun minä rupean tätä kurjuutta katselemaan aamusta iltaan, lähden minä koko talosta palastani mieron tiellä kerjäämään; mutta sinä saat vastata Herran edessä lapsistasi. Lue nyt ruokalukusi, jos voit, ja syö, jos maistaa. Hyvästi, Perttilä, minä en kestä kauvemmin elämää tässä talossa!

— Heittäkää pellolle tuo niskuri, joka uskaltaa isäntäänsä vastustaa! — huusi Perttilä tavattoman kiukkuisesti.

Ei kukaan liikahtanut paikaltaan. Ensikerran tapahtui se, ett'ei vanhan talonpoikaiskuninkaan käskyjä toteltu.

— Hyvä isäntä, — alkoi vanhin rengeistä, — kyllä se on niin, että me ja kaikki muut katsomme, että Larsson . . .

Voimakas korvapuusti oikasi puhujan pitkäkseen maahan, ennenkun hän oli ehtinyt sanoa loppuun sanottavansa. Turhaan tarjoutui Larsson mielisuosiolla talosta lähtemään, turhaan yritti Meri sovittaa riitaa; niin suuri oli tämän kan-

san oikeudentunto, että he kaikki ilman mitään ennen tekemäänsä sopimusta, kysymättä neuvoa muilta kuin omalta vakuutukseltaan, miehissä nousivat isäntänsä harjoittamaa sortoa vastaan. Neljätoista kiukustunutta jäntevää miestä seisoi siinä vihastunutta Perttilää vastaan. Olisi hän vielä kohottanut kätensä, niin he olisivat jok'ikinen lähteneet hänen palveluksestaan, ehkäpä salvanneet hänet pieneen kammariin vihaansa haihduttamaan; sillä kuta pohjoisempana suomalainen talonpoika asuu, sitä arempi on hän selkänahastaan. Perttilä tunsi väkensä ja älysi heti, että hän kiivauksissaan oli tehnyt tyhmyyksiä. Hän mietti jo keinoa, miten pääsisi pulasta tarvitsematta sen enempää nöyrtyä.

— Mitä te oikeastaan tahdotte? — kysyi hän jälleen tyyntyneenä.

Miehet katselivat toisiaan.

— Isäntä on väärässä, — sanoi viimein muuan rohkeammista. — Isäntä on loukannut Meriä syyttömästi, isäntä on käskenyt heittää Larssonin pellolle ja lyönyt Simoa. Isäntä on väärässä.

— Meri, tule tänne! — Meri tuli.

— Sinä et ole enää mikään lapsi, Meri. Jos et jaksa elää isäsi luona hänen vanhoilla päivillään, saat mennä asumaan talooni Ilmajoella. Olet vapaa . . . mene, lapseni!

Perttilä tunsi tyttärensä. Hän oli lausunut sanat: mene, lapseni, lempeämmällä äänellä kuin tavallisesti ja niihin suli tyttären sydän heti paikalla.

— Elä hylkää minua, isä, — sanoi hän. — Minä en jätä sinua milloinkaan.

Puolustajain uhka alkoi horjua, ja vanhus huomasi olevansa voitolla.

— Tänne huoneentaulu! — huusi hän ukkosen äänellä.

Neljätoistavuotias Reeta toi katkesmuksen ja luki niinkuin oli siitä tapana lukea pyhäpäivinä:

— Te palvelijat, olkaat kuuliaiset teidän ruumiillisille isännillenne pelvolla ja vapistuksella teidän sydämmenne yksinkertaisuudessa! Te palvelijat, olkaat alamaiset kaikella pelvolla teidän isännillenne, ei ainoastaan hyville ja siivoille, vaan myös tuimille!

Oikealla ajallaan sanotut sanat vaikuttivat. Elettiin vielä niitä aikoja, jolloin isännän ja isän valtaa pidettiin

pyhänä ja jolloin toinen niinkuin toinenkin olivat ei vaan nimellisesti, mutta myöskin tosiasiassa »valta Jumalan armosta.» Nuo tutut, pienuudesta pitäen mieleen istutetut sanat, vanhuksen käskevä varmuus ja Merin antama esimerkki täydellisestä nöyrtymisestä isän vallan alle olivat omansa lannistamaan noita äsken kapinallisia mieliä niin, että vastustus samassa oli murrettu. Pöytäluku luettiin; kukin istahti nurkumatta paikalleen. Ainoastaan vanha ukko Larsson seisoi vielä synkkänä ja epäilevänä käsi oven rivassa.

Silloin lensi yht'äkkiä ovi selälleen ja vieras mies astui pirttiin.

Tulija oli parrakas sotamies, päässään leveä, komealla kotkan sulalla koristettu lierilakki, hänen asetakkinsa oli keltasesta villavaatteesta ja kupeellaan oli hänellä pitkä miekka sekä kädessä nuijapäinen keppi. Kengät olivat matalavartiset, leveäsuiset anturat.

— Se on onni tuo sotamiehen onni, — huusi hän iloisesti, — minähän tulen kuin kutsuttuna! Jumalan rauha, talonpojat, väistäkääpä vähäsen; olen nälkäinen kuin munkki messutessaan enkä jaksa tässä kirotussa kuumuudessa enää pappilaan asti. Onko teillä olutta?

Vanhuksen mieli kuohahti jo, vaikka pinta pysyikin vielä tyynenä, hän kohosi jo puoleksi istuimeltaan, mutta istuutui jälleen.

— Istu, kuoma, — sanoi hän hiljaisesti; — Aaron Perttilän pöydässä lienee sijaa kuokkavieraillekin.

— Vai niin, — jatkoi sotamies, joka nähtävästi oli tottunut pitäytymään esillä, — vai sinä olet se Perttilä. Se ilahuttaa minua, toveri! Kunnia kunniasta, minä voin hauskuutta mieltäsi sillä, että olen Pentti Ristonpoika Limingasta, kersantti hänen majesteettinsa urhoollisessa pohjalaisessa ratsuväessä, ja lähetettynä tänne pitämään silmällä sotamiesten ottoa. Vähän enemmän olutta tuoppiin, tytöt! . . . no, no, elkää pelästykö, piikaiseni, en minä pure . . . Perttilä? — jatkoi hän, suu ruokaa täynnä. — Mitä helvettiä, oletko sinä, talonpoika, sen luutnantti Bertelin isä?

— En tunne sitä nimeä, — vastasi vanha isäntä, suuttuneena sotamiehen julkeasta käytöksestä.

— Oletko hullu, ukko? Sinäkö et muka tuntisi Kustaa Berteliä, jota puoli vuotta sitten vielä kutsuttiin Perttiläksi?

— Poikani! Poikani! — vaikeroi vanhus sydäntä särkevällä äänellä. — Minä onneton isä! Hän häpee talonpoikaisnimeään!

— Talonpoikaisnimeään! — kertoi iloinen kersantti, silmät suurina kummastuksesta ja räjähtäen niin isoon nauruun, että tuoppi tanssi hänen edessään pöydällä. — Onko teilläkin nimiä, moukat? No, silloin en minä huoli nimistä minä! Oletpa sinä kunnon velikulta, ukko! . . . sano minulle, mitä sinäkin teet nimellä? — Ja noin puhuessaan katseli vieras talon isäntää niin poikamaisella röyhkeydellä, että loukkaus hänen sanoissaan tuntui paljoa pienemmältä kuin olisi muuten tuntunut.

Vanha Perttilä ei ollut häntä kuulevanaankaan.

— Minä mieletön, kun lähetin luotani parrattoman poikasen, ja luulin miehen lähettäneeni! — lisäsi hän synkästi itsekseen.

Mutta kersantti, joka luultavasti oli ottanut muutamia matkapaukkuja jo ennen taloon tuloaankin ja nyt oli kaatanut olutta entisen päälle, ei tahtonut hellittää hyvää puheen ainetta.

— Elä murjota, ukkoseni? — jatkoi hän samaan tapaan. — Te talonpojat elelette niin paljon härkäin ja lammasten parissa, että teistä itsestännekin viimein tulee paksupäitä. Jos olisit hiukan kohteliaampi kuin olet, lähettäisit jonkun sievän tytön tallukan täyttämään tuoppini, josta jo pohja paistaa . . . se on niin tyhjä kuin sinun oma kallosi. Mutta te nauristurvat ette ymmärrä, mikä kunnia teille tapahtuu, että kuninkaan kersantti alentuu olemaan vieraananne. Tiedä sinä, ukko rähjä, että sotamies on tähän aikaan herra, hänellä on nimi, joka joltain helähtää, sillä hänellä on miekka, joka helähtää. Mutta te, vetohärät, teillä on vaan puuroa päässä ja nauris rinnassa. Maljasi, ukko . . . urhoollisen luutnantti Bertelin terveydeksi! Etkö tahdo juoda rehellisen ritarin maljaa? . . . huuti, hävytön!

Ja oman arvonsa tunnossa uskalsi kersantti lyödä nyrkkinsä pöytään niin, että lautaset tanssivat ja kömpelöt puuvaditkin olivat vähällä hypätä lattialle täysineen päivineen.

Ensimmäinen vaikutus tästä raasta pilanteosta oli se, että kuusi tai kahdeksan miestä karkasi pystyyn istuttaakseen kouraan tuntuvalla tavalla kutsumattomaan vieraasen

kunnioitusta talonpojan nimeä kohtaan. Mutta vanha Perttilä ennätti ennen. Ulkonaisesti rauhallisen näköisenä oli hän noussut seisoalleen, läheni kersanttia vakavin askelin ja tarttui sanaakaan sanomatta häntä vasemmalla kädellä niskaan ja oikealla selkään, nosti hänet penkiltä, kantoi ovelle ja nakkasi Pentti Ristonpojan suin päin rikkako'olle rappusten eteen. Niin ällistynyt oli iloinen kersantti, että hän tuskin älysi kohottaa jäntevät kätensä vastarintaan, — silloin, jos hän olisi sen tehnyt, hänen seitsemänkymmen vuotias vastustajansa tuskin olisi päässyt voitolla epätasaisesta ottelusta.

— Mene, — huusi Perttilä hänen jälkeensä, — ja pidä se, minkä sait, muistonasi Isonkyrön talonpojista!

Ei mikään vaikuta luonnonlapseen niin voimakkaasti kuin häikäilemätön rohkeus ja ruumiillinen voima. Kun vanhus palasi tupaan, osoitti hänen väkensä hänelle suosiotaan, jopa ihastustaankin. Unhotettu oli tuo hetkellinen epäsopu, joka äsken oli tehnyt vihamiehet isännästä ja palvelijoista. Kilpailu auran ja miekan välillä on yhtä vanha kuin maailma. Nuijasota, joka oli syntynyt tästä kilpailusta ja melkoisesti sitä kiihoittanut, oli vielä tuoreessa muistissa. Nämä talonpojat, joiden itsenäisyys ei, niinkuin monen muun heidän maanmiehensä, koskaan ollut taipunut hovin herrojen ikeen alle, iloitsivat nähdessään, että heidän arvoaan ja oikeuttaan puolustettiin sotamiehen ylpeyttä vastaan; he unohtivat, että ennen pitkää monen heistä ehkä täytyisi pukeutua sotatakkiin ja taistella isänmaan puolesta. Vanha talonpoikaispäällikkökin oli, onnistuneesta teostaan iloissaan, unohtanut synkkämielisyytensä; kerrankin pitkien aikojen perästä nähtiin hymy hänen huulillaan ja kun ateria oli syöty, alkoi hän kertoa joukolleen vanhoja seikkailujaan.

— En koskaan unohda, kuinka me löylytimme sitä vanhaa lurjusta Aaprahammi Melkiorinpoikaa, joka täällä Kyrössä vangitutti parhaat talonpoikamme ja pieksätti niitä kuin pahantekijöitä. Viidenkymmenen huovin kanssa oli hän vetäytynyt pohjoseen päin. Oli talvista aikaa, hän oli hieno herra, sai nuhayskän pakkasessa ja ajoi käärittynä komeaan sudennahkaturkkiin. Kun hän lähestyi Kokkolan kirkkoa, paneusimme me väijyksiin katajikkoon, karkasimme kuin Jehu hänen päällensä ja löimme kuoliaiksi kaksikolmatta hänen

huoveistaan, ja hänet itsensä peittosimme me mustelmille, mutta joka kerta kuin hän näki lyönnin tulevan, veti hän sudennahkan korvilleen, niin ett'ei siinä kelmissä mikään tuntunut. Odotahan, sanoi Hannu Krankka Limingasta, joka meitä johti, se susi täytyy meidän nylkeä ja sen sanottuaan löylytti hän Aaprahammia niin tuimasti, että sen täytyi heittää komea turkkinsa. Krankalla ei ollut muuta kuin pusero parempaa vaatetta päällään ja kylmä oli että kivet halkeili, ja niin arveli mies, että turkki oli hyvä olemassa ja heitti sen huomaamattamme omille hartioilleen. Mutta kun oli hämärä, niin emme me muut hoksanneet, että Krankalla oli herran turkki päällään, vaan aloimme vereksin voimin taas pölyyttää samaa turkkia, jota ennenkin olimme tottuneet pölyyttämään, ja varma on, että löyly siinä sähähteli Krankan kiukaista, mutta Aaprahammi Melkiorinpoika virkosi turkista päästyään ja juoksi nuttusillaan kaksi peninkulmaa Huusan taloon, siellä sitoi hänet Kokkolan Jaakko ja konna vietiin Tukholmaan. Kauvan ei hänen tarvinnut surra sudennahkaansa, sillä ennen pitkää erotti häneltä herttua pään hartioista.

— Olkoon, — sanoi Larsson, joka kernaasti puolusti Flemmingiä ja hänen miehiään, — olkoon, että *sillä kertaa* olittekin voitolla. Yksitoista huovia oli jäänyt henkiin, vaikka olivat kuolluksissa olevinaan; ne te riisuitte alastomiksi. Keskiyön aikana köntivät nuo puoleksi paleltuneet lukkarin taloon ja pääsivät huoneesen; mutta aamulla tahdoitte te pistää heidät elävältä jään alle, niinkuin teitte Uronjoella. Susia olitte ettekä ihmisiä. Jokihan oli niin matala, että teidän täytyi hangoilla työntää miehet avantoon, ja kun eivät tahtoneet sinne mennä, löivät naisenne heitä vesiämpäreillä päähän.

— Pidä suusi, Larsson, sinä et tiedä mitä kaikkea Suitian Klaus teki, — vastasi Perttilä vihaisesti. — En sano mitään kaikista niistä, joita hän ja hänen miehensä tappoivat ja kiduttivat. Mutta muistatko Severi Sipinpoikaa Sorsankoskella? Saarrettuaan talonpojat, käski hän henkisoturinsa piilulla mestata heidät yksitellen, mutta mies ei jaksanut katkaista kaulaa useammalta kuin kahdeltakymmeneltä neljältä ja pyysi herran itsensä jatkamaan. Silloin suuttui herra ja antoi ensin huoviensa hakata henkisoturin

neljään palaseen, jonka tehtyä pakotti talonpojat hakkaamaan toinen toisensa palasiksi viimeiseen mieheen.

— Mutta mitenkä teitte te, peijakkaan pojat, Pietari Gumsen talossa? Väkenne hävitti talon, ikkunat särettiin, karja teurastettiin ja katkaistut päät pantiin suut auki pönkitettyinä ikkunoihin kummittelemaan. Senjälkeen sahattiin harjavuolet niin heikoiksi, että kun väki palaisi kotiin, koko huone sortuisi heidän päälleen. Ja kun olitte vanginneet erään ratsumiehen, ammuitte häneen kuin maaliin nuolillanne . . .

— Ei kannata sinun puolustaa Suitian Klausta. Muistatko sen naisen, jonka luo eräs Akseli Kurjen ratsumiehistä tuli ja tappoi häneltä lapsen äidin omain silmäin edessä. Sitä ei äiti parka voinut sietää, vaan tarttui keskenkasvuisen tyttönsä kanssa juopunutta miestä vyötäisiin, löi häntä korennolla otsaan ja pisti sitten pyörtyneen miehen avantoon. Mutta sitten tuli Klausherra ja hakkautti saman naisen keskeltä kahtia . . .

— Se on tyhjää puhetta, jota ei kukaan ole todeksi näyttänyt, — virkkoi Larsson jurosti.

— Kuolleet vaikenevat kuin siivot lapset. Ne viisituhatta, jotka tapettiin Ilmajoella, eivät hiiskahdakaan.

— Olisit sen sijaan, että teit kersantille väkivaltaa, kysellyt häneltä uutisia sekä omasta pojastasi että minun pojastani, — virkkoi Larsson, päästäkseen tuosta ainaisesta riidan aineesta, onnettomasta nuijasodasta.

— Niin . . . sinä olet oikeassa, minun täytyy saada lisätietoja pojistamme ja sodasta. Huomenna matkustan Vaasaan.

— Tuleeko hän kohta takaisin? — kysyi Meri aralla äänellä.

— Kustaako? Saatanee häntä vartoa, — sanoi isä suuttuneella äänellä. — Hänestähän on tullut herra. Hän häpee vanhaa isäänsä . . . hän häpee talonpoikaisnimeään!

3. Etelän impi pohjolassa.

Noin 63:lla leveysasteella muutamia peninkulmia Vaasasta etelään päin, tekee Suomen rannikko, joka siihen saakka on kulkenut suoraan etelästä pohjoseen, merkillisen käänteen koillista kohti. Suuri sininen Pohjanlahti seuraa mukana, kapenee hetkisen merenkurkun kohdalla, laajenee taas ja nojaa korkean päänsä Suomen rintaa vasten. Vapaammin kuin muualla vinkuu näillä vesillä Jäämeren puhuri, ahdistuu Merenkurkun rantojen väliin ja ajaa sen laineet hillittömällä raivolla kallioita vastaan. Keskellä tätä myrskyistä merta ovat Gaddenin kaljut kallioluodot, niiden varoittava majakka ja niiden kauvas ulottuvat matalikot. Kun tunturituulet nostavat aallon valkeaan vaahtoon näillä vaarallisilla karikoilla, silloin on tuho tullut sen laivan, jonka peränpitäjä ei ole varma ja jonka purjeet eivät ole oikeinpäin käännetyt ja joka uskaltaa lähteä ahtaasen Understenin väylään. Mutta kesällä kun tuuli kulkee auringon mukana suven mailta lännen liepeille, silloin tapahtuu se ihme, että heikko pohjonen on ihanin, tervetullein tuuli,

joka ennustaa pitkiä poutia ja kauniita säitä. Silloin kiitävät monet sadat purjeet rannikoilta Merenkurkun saaria ja kareja kohti laskemaan verkkojaan sinne tänne muuttelehtavien silakkaparvien tielle, ja levottomasti kohiseva meri leikittelee kuin hellä äiti tyttäriensä, vihertävien saarien kanssa, jotka sen rinnoilla lepäävät.

Paitse Ahvenanmaata ja Tammisaarta ei millään paikalla Suomen rannikolla ole niin kukoistavaa saaristoa kuin Merenkurkussa ja sitä lähinnä olevalla itäisellä rannikolla. Lukemattomat saaret, joista suurimmat ovat Vallgrund ja Björkö, ovat tänne sirotetut kuin viheriät pisarat avarain siniulappain helmaan. Ne muodostavat siellä oman pitäjänsäkin, Raippaluodon kappelin, johon kuuluu vaan pelkkiä kareja, missä ei asu muita kuin kalastajia. Niin lukuisat ovat nämä saariryhmät, niin vaihtelevat ovat salmet, niin koukeroiset ovat purjehdusväylät, että eräässä näistä ryhmistä, Mikonsaarissa, jossa on useita satoja saaria, ei outo osaa minnekään, ell'ei paikalla syntynyt luotsi tule hänelle tietä näyttämään. Ei riittäisi kolmekymmentä luovijalaivaa täällä estämään salakuletusta; on vaan yksi keino hävittämään tätä kaikkien rannikkoseutujen perisyntiä ja se on alhainen tullitaksa, joka onkin jo Suomessa huomattu tehokkaaksi tarkoitukseensa.

Samaan aikaan niiden tapahtumien kanssa, joista edellisessä luvussa on kerrottu, siis keskipaikoilla Elokuuta 1632, nähtiin Pohjanlahden aaltoja kyntämässä kuninkaallinen ruotsalainen sotalaiva Maria Eleonora, joka oli osoitettu kulkemaan Tukholmasta Vaasaan viedäkseen sieltä Pohjanmaalla otettuja sotamiehiä Saksan sotaan. Oli kaunis ja kirkas kesäaamu. Aavan meren ulapoilla oli tuo omituinen, sanomaton loistonsa, joka samalla on niin suurta ja niin viehättävän kaunista. Ääretön kevätauringon valaisema lumiaavikko vetää ehkä sille vertoja komeudessa, mutta lumi on hiljaista ja kuollutta, kimmeltelevä aalto on liikettä ja elämää. Rauhallinen, loisteleva meri, se on kuin uinaileva jättiläistyttö, joka haaveilee säteitä ja kukkasia. Hiljalleen kohoilee hänen rintansa; laivan kansi keinuu jalkasi alla, mutta sinä et vapise; hän voisi syöstä sinut syvyyteen, mutta hän levittää lempeästi hopeaisen vaippansa jalkojesi alle, ja

tuo voimakas, hän kantaa sinua, heikkoa rannan ruokoa, kuin lasta käsivarsillaan.

Päivä oli juuri noussut. Laivassa vallitsi tuo merielämän yksitoikkoinen hiljaisuus, joka syntyy aamulla aina silloin kuin ei mikään vaara uhkaa. Osa miehistöstä oli vielä levollaan kannen alla, ainoastaan alipäällikkö, joka oli puettuna hollantilaiseen karvatakkiin, käveli edestakaisin peräkannella, perämies seisoi äänetönnä ruotelissaan, tähystelijä maston nenässä katseli sanaakaan virkkamatta eteensä ja siellä täällä näkyi etukannella joku matruusi mikä kiinnittäen jotain nuoran päätä, mikä kenkiään paikaten, mikä kantaen puita keittiöön, mikä puhdistellen kanuunoita, joilla oli määrä ampua tervehdyslaukaukset satamaan tultaessa Korsholman kohdalla. Nykyajan kankea sotakuri oli silloin melkein tuntematon; ei ollut univormuja, ei vihellyspiippuja eikä noita monenlaisia komentosanoja, jotka tätä nykyä ovat niin pitkälle kehittyneet. Sotalaiva ei eronnut kauppalaivasta juuri muuten kuin suuruudeltaan, jonka lisäksi edellinen oli varustettu kanuunoilla ja muilla aseilla sekä lukuisemmalla miehistöllä ja päällystöllä. Kun muistaa, ett'ei siihen aikaan ollut kahvia eikä viinaa aamukylmään nautittavaksi, — hollantilaisilta oli kuitenkin jo opittu käyttämään suutupakkaa tähän tarkoitukseen — niin huomataan helposti, että merielämää Maria Eleonoralla ei voida verrata elämään edes köyhimmälläkään nykyajan sotalaivalla.

Lähellä peräkannen viheriäksi maalattua reunaa seisoi kaksi naisolentoa väljiin mustasta villavaatteesta tehtyihin matkapäähineihin käärittyinä. Toinen näistä matkustajista oli pienikasvuinen, hänen kasvonsa olivat ryppyiset ja silmät harmaat ja terävän tirkistävät; hän oli tavattoman huolellisesti kääriytynyt paksuun Nürnbergin huovasta tehtyyn höllykkään. Toinen oli pitkä ja solakka, yllään ruumiin mukainen kärpän nahkalla reunustettu viitta mustasta sametista. Laivan reunaan nojaten katseli hän synkkämielisen näköisenä ohi rientävää aaltoa ja laivan poreilevaa vanavettä; hänen kasvojaan ei voinut kannella olija nähdä, mutta joka olisi voinut nähdä ne aallon kuvastuksessa, hän olisi saanut nähdä ihanat, kalpeat kasvot, joista kaksi mustaa silmää säteili kirkkaampina kuin loisteleva aallon pinta.

— Pyhä Maria, — huudahti vanha puhelias nainen paksulla alisaksan murteella, — milloin tulee loppu tästä kurjuudesta, johon pyhimykset ovat meidät tuominneet meidän syntiemme tähden? Sano, rakkahin neiti, missä paikassa maailmaa me nyt olemme? Minusta tuntuu kuin olisi jo kulunut kokonainen vuosi siitä kuin purjehdimme ulos Stralsundin satamasta, enkä ole pitänyt enää päivistä lukua, sittenkun lähdimme Tukholmasta, siitä kerettiläisten kaupungista. Joka aamu luen herättyäni seitsemän *ave*'a ja seitsemän *pater noster*'ia, niinkuin arvoisa isä Hieronymus neuvoi meidän tekemään varjeluskeinoksi aaveita ja taikuutta vastaan. Eihän tiedä, eikö maailma jo loppunekin täällä, näin kaukana pyhästä oikeauskoisesta kirkosta ja kristityistä ihmisistä. Eihän tällä merellä, tällä inhoittavalla merellä näy ääriä olevankaan. Toista oli Mainvirta, joka niin rauhallisesti virtasi meidän pienen torni-ikkunamme alla Würtzburgissa. Sano, rakas neiti, eikö maailma lopu tuonne taivaan rantaan ja emmekö laske täysissä purjeissa suoraan kadotukseen?

Tuo pitkä ja solakka samettiviittaan puettu tyttö ei näkynyt kuuntelevankaan suulaan duennansa mielenpurkauksia. Nuo tummat, säteilevät silmät katselivat haaveellisina pitkien, mustain ripsiensä alta meren pintaa pitkin, niinkuin olisivat koettaneet sen laineilta saada selitystä sydämmen sekaviin unelmiin. Ja kun joskus pitkä, pyöreäselkäinen hyökylaine vyöryi esiin ulapalta muistona menneistä myrskyistä ja laiva hiljalleen kallistelihe, niin että laita läheni veden rajaa ja kuva aalloissa läheni kuvaa kannella, silloin vilahti noilla ihanilla vaaleilla kasvoilla hymyily, jossa oli sekä alakuloisuutta että ylpeyttä, ja huulet liikahtivat melkein kuulumattomin sanoin uskoakseen aalloille hänen salaisimmat ajatuksensa:

— *Ainoastaan suurta ja jaloa kannattaa tässä elämässä rakastaa!*

Sitten lisäsi hän tämän ajatuksensa innostuttamana:

— Miksi en siis rakastaisi suurta miestä?

Ja hän kuiskasi nämä sanat rajattomalla riemulla. Mutta samalla pudisti sisällinen väristys hänen hentoa ruumistaan, synkkä salama välähti hänen mustista silmistään ja hän virkkoi melkein vapisten:

— *Ainoastaan suurta ja jaloa kannattaa tässä maailmassa vihata!* . . .

— Miksi en siis vihaisi? . . .

Hän ei lopettanut lausettaan. Hän nojasi päänsä laivan reunaan, hänen silmäinsä salama sammui, ja sen sijalle ilmaantui kostea kyynel. Kaksi toisilleen vihamielistä haltijaa taisteli tämän hehkuvan sielun anastamisesta. Toinen sanoi: rakasta! Toinen kuiskasi: vihaa! Ja hänen sydämmensä vuoti verta tässä kamalassa taistelussa enkelin ja hornan hengen välillä, jotka tappelivat hänen sielustaan.

On tarpeetonta mainita, minkä lukija varmaankin jo on arvannut, että tuo solakka tyttö Maria Eleonoran kannella ei ollut kukaan muu kuin Regina von Emmeritz, tuo nuori haaveilija, joka Frankfurt am Mainissa tahtoi katooliseen uskoon kääntää kuningas Kustaa Aadolfin. Kuningas, joka tunsi ihmissydämmen, oli syystä kyllä ajatellut, että tuo intohimoinen tyttö voitaisiin saada tekemään mitä tahansa, jos hänet edelleenkin jätettäisiin jesuittain käsiin. Ei ollut hän sentähden kostonhimosta, joka tunne ei asunut hänen suuressa sielussaan, päättänyt lähettää häntä kauvas vieraasen maahan, jossa mustat kiusaukset eivät häntä enää saavuttaisi, vaan oli se tapahtunut jalosta inhimmillisestä säälistä nuorta, suurilla luonnonlahjoilla varustettua naista kohtaan. Lukija muistanee, että kuningas lausui tämän aikomuksensa jo tuona merkillisenä Frankfurtin kaupungin toimeenpaneman juhlan jälkeisenä yönä; ja kesemmällä lähetettiin neiti Regina Stralsundin ja Tukholman kautta vanhan ankaran rouvan, Martta Ulfsparren luo Korsholmaan. Ei hän aavistanut tuo jalo kuningas, että se salaperäinen valta, jonka käsistä hän tahtoi pelastaa kauniin vankinsa, seuraisi häntä Suomen kaukaisiin seutuihinkin. Sillä neiti Reginalla oli vapaus valita seuraajakseen yhden luotettavimmista palvelijoistaan, eikä hän valinnut siksi iloluontoista, vaaleaveristä hyvää hengetärtään Kätcheniä, joka lähetettiin kotipuoleensa Bayeriin, vaan valitsi hän imettäjänsä vanhan Dorthen, joka jesuittain palkkaamana jo kauvan oli ylläpitänyt uskonvimman liekkiä nuoren tytön sielussa. Niin oli tuo hyljätty, onneton olento siis yhä edelleenkin avuton sitä pimeyden valtaa vastaan, joka lapsuudesta pitäen oli kauheihin opinkappaleihinsa kietonut hänen jalotunteisen, hellän

sydämmensä. Ja tätä valtaa voittaakseen ei hänellä ollut aseena muuta kuin yksi ainoa, vaikka kyllä voimakas tunne, ihailunsa ja haaveellisen rakkautensa tunne suurta Kustaa Aadolfia kohtaan, jota hän samalla kertaa vihasi ja rakasti, jonka hän olisi voinut kuolemaan syöstä ja jonka vuoksi hän kuitenkin olisi ollut valmis itse kuolemaan.

Älykäs Dorthe näkyi aavistavan emäntänsä ajatukset, hän nojautui eteenpäin, siristi pieniä silmiään ja sanoi tuolla tuttavallisella äänellä, jonka hänen asemassaan olevat palvelijat niin helposti omistavat: — Ai, ai . . . vai ovat asiat niin? Tulevatko ne taas ne syntiset ajatukset kerettiläiskuninkaasta ja hänen joukostaan? Paholainen on viisas ja tietää mitä hän tekee. Kun hän tahtoo saada pauloihinsa tavallisen kevytmielisen tytön heilakan, lähettää hän hänen eteensä nuoren punaposkisen keikarin, jolla on pitkät, kauniit hiukset ja ritarillinen ulkomuoto. Mutta kun hän tahtoo saada haltuunsa hyljätyn tyttöparan, joka on aatteiltaan jalo ja ylevä mieleltään, silloin pukeutuu hän komean sankarin hahmoon, semmoisen, joka valloittaa linnoja ja voittaa sotajoukkoja, ja vähän välittää silloin tämä lapsiparka siitä, että tuo ylpeä voittaja on hänen kirkkonsa ja uskonsa pahin vihollinen ja miettii yöt ja päivät niiden häviötä.

Regina käänsi kosteat, säteilevät silmänsä pois merestä ja katseli sanomattomalla epäilyksellä vanhaa neuvojaansa. — Sano, — virkkoi hän melkein kiivaasti, — onko mahdollista olla samalla haavaa jalo kuin enkeli ja ilkeä kuin peto? Onko mahdollista olla samalla haavaa suurin ja vihattavin mies maailmassa?

Regina katseli taas merelle. Aamun hiljainen rauha väikkyi yli kimmeltäväin ulappain ja kehotti lepoon sydämmen myrskyjä. Nuori tyttö vaikeni.

Dorthe vastasi: — Hedelmistään tunnet sen, mikä paha on. Ajattele vaan, rakas neiti, mitä kaikkea pahaa tuo jumalaton kuningas onkaan tehnyt kirkollemme ja meille? Tuhansittain on hän kaatanut sotilaitamme, ryöstänyt on hän linnamme ja luostarimme, nunnat ja pyhät isät on hän heidän asunnoistaan karkoittanut, ja hurskasta isä Hieronymusta ovat hänen pakanalliset suomalaisensa kauheasti kiduttaneet ja silponeet. Meidät on hän ajanut maanpakoon maailman ääriin . . .

Taas katseli Regina saaria ja selkiä, jotka loistivat aamun vienossa valossa. Kun tuo musta haltija kuiskasi hänen korvaansa vihaa ja vainoa, tuntui ihana luonto saarnaavan vaan pelkkää rakkautta. Jo oli hän lausumaisillaan tuon hurmaavan ajatuksensa: mitäpä siitä, vaikka hän olisikin tuhansia kaatanut, karkoittanut munkkeja ja nunnia, vaikka olisi ajanut meidätkin maanpakoon, mitä merkitsee kaikki tuo, jos hän vaan on suuri ihmisenä ja toimii oman uskonsa innostuttamana! Mutta hän vaikeni pelosta, hän ei uskaltanut rikkoa koko entisyyttään vastaan. Hän tarttui sen sijaan muutamaan Dorthen sanaan, ikäänkuin haihduttaakseen sitä vihan ja kirouksen ukkoispilveä, joka kietoi hänen sydämmensä mustaan vaippaansa keskellä tätä levollista, lempeää maisemaa.

— Tiedätkö, Dorthe, — sanoi hän, — että suomalaiset, joita niin vihaat, asuvat tämän meren rannalla? Näetkö tuolla kaukana idässä tuon matalan maan? Se on Suomenmaa. En ole vielä nähnyt sen rantoja, mutta en voi kuitenkaan vihata sitä maata, jota näin kaunis meri huhtelee. En voi ajatella, että pahoja ihmisiä voisi elää näin ihanan luonnon keskessä.

— Kaikki pyhät meitä varjelkoot! — huudahti Dorthe tehden ristinmerkin laihalla kädellään. — Onko tuo Suomenmaa? Pyhä Patrikki varjelkoon meitä koskaan astumasta jalkaamme noille kirotuille rannoille! Rakas neiti, ettekö sitten ole koskaan kuulleet, mitä tuosta maasta ja sen pakanallisesta kansasta kerrotaan? Siellä vallitsee ikuinen yö, siellä ei lumi koskaan sula, villit pedot ja vielä villimmät ihmiset makaavat siellä vierekkäin vuorien luolissa. Metsät ovat niin täynnä hiisiä ja lempoja, että kun yhtä nimeltään huutaa, kohta matelee niitä sadottain esiin kivien ja kantojen takaa. Keskenään loitsivat ihmiset toisiaan kaikellaisella pahalla, niin että kun joku vihaa toistaan, heti muuntaa hän vihamiehensä sudeksi tai siaksi, ja joka sana, minkä he lausuvat, muuttuu siksi mitä sillä tarkoitetaan, niin että kun tahtovat tehdä venheen tai kirveen, niin sanovat vaan ja se syntyy.

— Sinä kuvaat heitä sattuvasti, — sanoi Regina, hymyillen pitkästä kotvasta, sillä meren tuoreus teki hyvää hänen haaveelliselle mielellensä. — Onnellinen on todellakin

se maa, jossa saadaan se mitä toivotaan paljaalla sanan voimalla. Jos olen nälissäni ja haluan kaunista hedelmää, sanon vaan: omena! ja kohta on minulla omena. Jos minulla on jano, virkahdan: lähde! ja kohta helmeilee lähde edessäni. Jos surut minua painavat, sanon: toivo! ja toivo palaa. Ja jos ikävöin rakastettua ystävää, mainitsen vaan hänen nimensä ja hän seisoo vierelläni. Ihana maa olisi Suomi, jos se olisi semmoinen maa. Vaikka eläisimmekin petojen kanssa lumihaudassa, katsahtaisimme vaan toisiimme ja sanoisimme: isänmaa! Ja samalla hetkellä istuisimme käsikkäin Mainin rannalla lehmusten siimeksessä, siellä, missä istuimme silloin kuin olin lapsi, ja kotiseutumme satakielet soittaisivat meille niinkuin ennen muinoinkin suloisia säveliään.

Dorthe kääntyi pois äreillä mielin. Laiva purjehti nyt sisäsaaristoon, kulki hiljaista vauhtia ohi äärimmäisten kallioiden, joista monet, jotka nyt ovat korkealla veden pinnasta, silloin vielä piilivät suolaisen aallon alla. — Mikä on tuo pitkä metsäinen maa tuolla vasemmalla? — kysyi Regina lähellä seisovalta perämieheltä.

— Susisaari, — vastasi mies yksikantaan.

— Nyt sen itsekin kuulitte! — huudahti Dorthe. — Susisaari! Se on ensimmäinen nimi, minkä kuulemme Suomen rantoja lähestyessämme, ja se tietää, mikä meitä edempänä odottaa.

Laiva kääntyi nyt pohjoista kohti, kulki Långskärin ja Sundomin välitse, laskeutui taas itää kohti, kulki Brändön ohi ja pääsi esteettömästi sen matalikon yli, joka nyt näiltä vesiltä sulkee pois suuremmat laivat, Vaasan senaikuiseen mainioon satamaan ampuen 16 kanuunan laukausta Korsholman vallien kohdalla.

4. Talonpoika, porvari ja sotamies.

ähtävästi oli rikkaan Aaron Perttilän mieliala muuttunut, sillä kun hän istuutui komeihin kärryihinsä pistäytyäkseen päiväseltään Vaasassa, päätettiin merkiksi isän ja tyttären välillä syntyneestä sovinnosta, että Meri saisi istua hänen rinnallaan ja ostaa kaupungista silakoita, humaloita ja kaikenlaisia maustimia niinkuin inkiväärii ja kanelia, joita jo siihen aikaan varakkaammat talonpojat olivat alkaneet käyttää. Sekä isällä ja tyttärellä oli omat tarkoituksensa matkalle lähtiessään; mutta ei kumpikaan tahtonut toiselleen tunnustaa, että he oikeastaan olivat lähteneet kuulustelemaan uutisia Saksanmaalta. Larsson sai sill'aikaa tehtäväkseen kotitöiden silmällä pidon.

Tämä kaikki tapahtui samaan aikaan kuin Kustaa Aadolf ja Wallenstein seisoivat vastakkain Nürnbergin edustalla. Sotamiehiä tarvittiin enempi kuin koskaan ennen ja Oxenstjerna lähetti Saksenista kirjeen toisensa perästä jouduttaakseen lisävoimia. Vaikkakin elonkorjuu oli kiireimmillään, sai kuitenkin sota, jolla silläkin oli kiirein elonkorjuuaikansa, suuren joukon nuoria miehiä tulvailemaan Vaasaan lähipitäjistä jatkaakseen sieltä meren yli matkaansa ensin Tukholmaan ja sitten Wallensteinin uhkaavia joukkoja vastaan Saksanmaalle. Siihen aikaan eivät sotaharjoitukset olleet läheskään niin monimutkaiset kuin tätä nykyä; pääasia oli, että osattiin jotakuinkin hyvin rivissä seista, että heti käskyn annettua karattiin vihollisen kimppuun ja ammuttiin tarkasti, — johon pohjalaiset olivat hylkeitä ampuessaan jo vanhastaan tottuneet. Siten on selitettävä, että monet noista äsken auran kuresta lähteneistä talonpoikaispojista vielä

ennättivät ajoissa perille kunnialla kaatuakseen kuninkaan kanssa Lützenin taistelutantereella.

Vaasan kaupunki oli silloin vasta kahdenkymmenen vuoden vanha ja alaltaan paljoa pienempi kuin nyt. Siihen ei ollut syynä ainoastaan sen nuoruus, mutta myöskin se seikka, että Korsholman tilukset, jotka valtio omisti, estivät sitä laajenemasta etelään päin. Mustasaaren vanhan kirkon ympärillä, pitkin nykyisen Kauppa- ja Suuren pitkäkadun pohjoista puolta*) kohosi muutamia vasta rakennettuja, punasiksi maalatuita taloja, joihin oli sijoitettu kuusi tai kahdeksan vähäpätöistä kauppapuotia. Satamassa oli varastohuoneita ja niiden ympäristössä kalastajain ja merimiesten majoja hajanaisissa ryhmissä, sillä säännöllisten kaupungin osien ja suorien katujen suunnittelemista pitivät sen ajan rakennusmestarit jotenkin joutavana, ja kuta ahtaammalle alalle talot sijoitettiin sitä paremmassa turvassa luultiin oltavan näinä levottomina aikoina. Vaasan kokoisen kauppalan asukkaat katsoivat toisiaan kuin samaan perheesen kuuluviksi, ja ikäänkuin lohdutukseksi mielelleen silmäilivät kaupunkilaiset jonkunlaisella ylpeydellä etelään päin olevan Korsholman linnan korkeita, vihertäviä valleja.

Tuo kauvan uskottu ja Messeniuksen vahvistama taru, että Korsholma olisi Birger Jaarlin rakentama ja että se olisi saanut nimensä suuresta puurististä, joka siihen olisi pystytetty voiton ja uskon merkiksi, perustuu toiseen yhtä vanhaan taruun, että mainio Jaarli Suomeen tullessaan olisi noussut maihin juuri tällä rannikolla. Myöhemmät tutkimukset ovat asettaneet sekä tämän tarinan että myöskin tarinan Korsholman synnystä arvelun alaiseksi; mutta varmaa on, että linna on hyvin vanha, jopa niinkin vanha, että sitä muistetaan tuskin muuna kuin jätteenä jostain sitäkin vanhemmasta. Mikäli tiedetään ei sitä vihollinen ole koskaan piirittänyt ja on se asemansa vuoksi ollut arvoton Suomea puolustettaessa, ja kun Oulun ja Kajaanin linnat rakennettiin kertomuksemme aikaa hiukan aikaisemmin, ei Korsholmaa enää katsottu miksikään sota-asemaksi. Sitä käytettiin kuitenkin vielä Norrlannin maaherran asuntopaikkana, siihen

*) Ei enää *nykyisten*. Kun tämä välskärin kertomus pantiin paperille, oli vielä *vanha* Vaasa olemassa. Puolta vuotta myöhemmin kävi kaupungin yli hävityksen kauhistus.

majoitettiin muitakin valtion virkamiehiä, se oli myöskin vankila, ja antoi se n. k. latokartanona, melkoisia lisiä maaherran ylläpidoksi. Sen aikuinen Norrlannin päällikkö, aseupseeri Juhana Maununpoika Ulfsparre Tusenhultin herra, jota juuri tähän aikaan seurasi översti Ernst Creutz Sarvlahden herra, asui vaan aika ajoittain Korsholmassa; tiedämme kuitenkin kertomuksestamme, että hänen seitsemänkymmenvuotias äitinsä rouva Martta ankaralla kädellä hoiti sekä linnaa että latokartanoa hänen poissa ollessaan.

Talonpoikien ja uusien kaupunkien porvarien välillä vallitsi siihen aikaan luonnoton ja molemmille puolueille vahingollinen kilpailu, joka oli syntynyt siitä, että hallitus koetti kaupunkien eduksi vaikeuttaa maakauppaa ja pikkumaisilla asetuksilla määräillä tavaran vaihtoa. Kun sentähden vanha mahtava talonpoikaispäällikkö tyttärineen ajoi Vähänkyrön tullista sisään, sattui kyllä, että joku kaupunkilainen tervehti tuota tunnettua miestä hänen rikkautensa vuoksi; ylpeämmät kauppiaat sitävastoin, jotka pelkäsivät Perttilän vaikutusta kuninkaasen, eivät häntä suinkaan lempein silmin katselleet, ja ilmaisivat vihansa pistosanoin, jotka Perttilä hyvin kyllä kuuli. — Tuolla, — sanoivat he, — tulee Isonkyrön talonpoikaiskuningas, eikä Vaasa ole arvannut hänelle kunniaporttia pystyttää. Taitaa pitää itseään liika hyvänä riiheen, ja aikoo varmaankin sotamieheksi ja siitä kenraaliksi! Varokaa itseänne, katsokaa kuinka epäsuosiollisesti hän silmäilee ympärilleen, tuo pirttiparooni! Jos olisi se hänen vallassaan, kytönä hän Vaasan polttaisi!

Kiivasluontoinen Perttilän ukko ei ollut koskaan hidas vihaan, mutta nyt kätki hän kiukkunsa ja kiirehti hevostaan joutuakseen pian sen merimiehen lesken asuntoon, jonne hän tavallisesti ajoi kaupungissa käydessään. Ei ollut hän kuitenkaan ehtinyt kauvas nykyiselle Kauppakadulle, joka ei nytkään ole leveimpiä, mutta silloin oli tuiki kapea, ennenkun joukko juopuneita nostokkaita sulki häneltä tien; olivat juuri läheisessä olutkapakassa viettäneet uuden toveruuden juhlaa ja virvoittaneet voimiaan alettavan matkan varalta. Pari aliupseeria oli itseoikeutettuina johtajina liittynyt joukkoon, joka nyt hyökkäsi Perttilätä vastaan huutaen: »Pois tieltä, talonpoika!» Perttilä, joka jo oli ennestään suuttunut, ei enää voinut hillitä vihaansa, vaan vastasi huutoon jotenkin

tuimalla piiskan sivauksella, joka heitti maahan huutajan komean, leveälierisen lakin ja siihen kiinnitetyn kotkan sulan.

Kahakka olisi syntynyt vähemmästäkin. Lyöty karkasi kärryjen jälkeen ja koko joukko seurasi mukana. — Vai niin, ukkoseni, — huusi loukattu sotilas, joka oli sama iloinen kersantti Pentti Ristonpoika, jolle Perttilä Isossakyrössä oli antanut niin kiireen lähdön, — kiitoksia eilisestä, äijä! Pois tieltä, pojat, ukko on minun ja minä tahdon yksinäni hänet suomustaa!

Perttilä oli liika vanha koettaakseen enää voimiaan käsikähmässä ja katseli jo mistä pääsisi pakenemaan. Hän hyppäsi rattailtaan läheisen puodin rappusille ja läimäytti piiskallaan hevosta selkään, niin että se murtautui läpi ja vei Merin täyttä laukkaa pois kiistapaikalta. Itse aikoi hän vetäytyä puotiin, mutta erehtyi laskuissaan, sillä puodin ovi paukahti kiinni hänen nenänsä edessä. Kun vanha sankari näki paon mahdottomaksi, asettui hän selkä puodin ovea vastaan ja uhkasi pitkällä piiskallaan, jonka oli pitänyt kädessään, jokaista, joka aikoi häntä lähestyä.

— Puikaamme pois akanat tuosta Isonkyrön pohatasta! — huusi muuan Laihelan poika, joka sen yhden viikon kuluessa, minkä oli pyssyä pidellyt, jo oli ehtinyt unohtaa talonpoikaisnimensä, vaikk'ei kieli vielä ollutkaan unohtunut.

— Parempi mies oli isäsi ennen, Matti Hinrikinpoika, — sanoi Perttilä ylenkatseellisesti. — Ei hän soittanut suutaan omaisiaan vastaan, vaan auttoi meitä kuin kunnon talonpoika pehmittämään herrojen huoveja Pietari Gumsen kartanossa.

— Kuuletteko, pojat? — huusi toinen aliupseereista; — se koira kehuu urhoollisia sotilaita piesneensä.

— Me emme anna nenällemme hypätä!

— Talonpoika saa tanssia meidän pillimme mukaan!

Ja viisi kuusi kiihkeintä, jotka olivat äsken vielä talonpojan takissa kulkeneet, hyökkäsivät vetämään Perttilää puodin rappusilta. Vanhus olisi ollut hukassa, ell'ei hänen eilinen vastustajansa, tuo iloinen kersantti, oli heittäytynyt väliin! — Seis, pojat! — huusi Pentti Ristonpoika jymisevällä äänellä. — Mitä te ajattelette? Oletteko rehellisiä sotapoikia vai mitä? Ettekö näe, että äijä on seitsemänkymmenvuotias ja kuitenkin käytte kuusi yhtä vastaan! Blitz-donner-

kreutz-Pappenheim! (kersantti oli paikan päällä oppinut tuon mehevän kirouksen, joka aina vaikutti mahtavasti) onko tämä sotilaan peliä tämä? Mitä luulette kuninkaan moisesta sanovan? Pois tieltä, toverit, äijä on minun ja minulla yksin on oikeus hänen housujaan liottaa. Olisittepa vaan nähneet, kuinka hän eilen nosti minut suoralla kädellään ja heitti kuin karvakintaan ovesta mäelle! Se oli miehen teko ja nyt se kuitataan!

Reippaus ja jalomielisyys vaikuttavat aina. Toiset väistyivät ja kersantti nousi rappusille. Perttilä olisi voinut iskeä häntä ruoskallaan, mutta ei iskenyt. Hän tunsi miehensä.

— Tiedätkö, talonpoika, — huusi kersantti varmuudella, joka olisi sopinut vaikka översti Stålhandskelle, — tiedätkö, mitä merkitsee heittää kuninkaallisen majesteetin ja korkean kruunun sotilaita ovesta ulos? Tiedätkö mitä merkitsee lyödä hattu evankeelisen uskon puolustajan ja suurvaltaisen Rooman keisarin voittajan päästä, joka omalla kädellään on ajanut vihollisen pakoon neljässätoista tappelussa ja miekallaan lävistänyt kuusi- tai seitsemäntoista sotamarsalkkaa? Tiedätkö, mitä se merkitsee, moukka? Jos minä olisin sinun sijassasi . . .

— Jos minä olisin kuninkaallisen majesteetin ja korkean kruunun sotamiehen sijassa, — vastasi Perttilä tyynesti, — antaisin minä kunniansa rehelliselle miehelle hänen talossaan ja vanhalle ukolle hänen loppu-ijällään. Ja jos minä olisin Pentti Ristonpoika, ja jos olisin voittanut Rooman keisarin ja lävistänyt kaiken maailman marsalkat, niin en kuitenkaan unohtaisi, että isäni Risto Niilonpoika oli talonpoika Limingasta, joka kaatui rehellisessä taistelussa Flemmingin hirmuvaltaa vastaan Ilmajoen jäällä.

Kersantti näytti hämmästyvän. Mutta sitten astui hän vastustajansa eteen ja virkkoi julmasti silmiään mulkoillen:

— Tiedätkö, moukka, että minä voisin, jos tahtoisin, seivästää sinut tähän! — Ja hän veti puoliteräänsä kauhean pitkän miekan huotrastaan. Perttilä katseli häntä kylmästi silmiin kädet ristissä rinnan päällä.

— Etkö pelkää, ukko? — virkkoi uudelleen Rooman valtakunnan kukistaja, ilmeisesti hämmillään talonpojan tyynestä käytöksestä.

Perttilä tunsi olevansa voitolla. — Milloinka olet nähnyt suomalaisen pelkäävän? — sanoi vanhus melkein hymyillen.

Kersantti ei ollut mikään ilkeä mies. Hän tunsi itsensä yhtäkkiä hyvin jalomieliseksi, lauhtui heti ja huusi tuolla puoleksi hävyttömällä puoleksi leikillisellä äänellä, joka sopi niin hyvin hänen naamaansa: — Tiedättekös, pojat, — huusi hän tovereilleen, — tuolla vanhalla härällä on sekä sarvet että sorkat. Siitä olisi saattanut tulla mies maailmassa, jos olisi herrain pariin joutunut. Eilen kun näitä oli viisitoista yhtä vastaan, — sillä tietäkää se pojat, että kaikki neljätoista renkiä auttoivat minua pääsemään sen pakanan selkään ja merkkejä jäi heihin siitä jokaiseen, — niin, sanon minä, eilen olisin taputellut äijän mustelmille, jos ei olisi ollut sitä saakelin vaimoväkeä, sillä ne istuivat kaikki pöydässä. Mutta tänään on meitä viisitoista yhtä vastaan — ja minä ajattelen, että annamme äijän livistää.

— Se on rikas kuin piru, — huusivat jotkut; — sen pitää pistouvata tynnöri olutta.

Perttilä veti taskustaan pienen nahkakukkaron, otti siitä muutamia Kaarlo IX:n hopearahoja ja heitti ne ylenkatseellisesti joukkoon. Se suututti taas sotamiehiä, he puivat jo nyrkkejään ja myrsky oli taas puhkeamaisillaan, kun samassa koko lauma lähti täyttä karkua satamaan päin juoksemaan. Kuului kanuunain pauketta; se oli Maria Eleonora, joka tervehti Korsholman linnaa.

5. Neiti Regina saapuu Korsholmaan.

Kaikki, jotka vaan Vaasassa kynnelle kykenivät, juoksivat satamaan näkemään sellaista outoa ilmiötä kuin oli suuri sotalaiva. Noin viisi- tai kuusisataa henkeä seisoi rannalla; toiset soutivat venheillä vastaan, toiset taas kiipeilivät satamassa olevien jahtien mastoihin tai makasiinien katoille paremmin nähdäkseen. Kahteensataan nouseva nostokasjoukko katseli uteliaisuudella, pelolla ja ylpeydellä tuota laivaa, joka kenties ijäksi päiväksi veisi heidät isänmaastaan. Heidän takanaan seisoivat äidit, sisaret ja morsiamet vuodattaen vetrehiä vesiä kohta tapahtuvaa eroa ajatellessaan.

Linnan isäntä Ulfsparre oli Ruotsissa. Hänen lähin miehensä, vouti Pietari Thun, vastaanotti tulijat yhdessä saapuvilla olevien päälliköiden kanssa, nostoväki muodosti kunniakäytävän, ja Maria Eleonoran päällikkö tarjosi kohtetiaasti käsivartensa neiti Reginalle saattaakseen hänet Korsholmaan. Mutta sillä hetkellä tunsi ylpeä neiti olevansa vanki. Hän hylkäsi upseerin tarjouksen ja kulki yksin ruhtinaallisella ryhdillä ja ainoastaan vanhan palvelijansa seuraamana ohitse sotamiesten ja läpi aukeilevan väkijoukon. Noin outo tapaus pani koko pienen Vaasan kipenöitsemään uteliaisuudesta. Tuossa tuokiossa syntyi ja levisi mitä kummallisimpia huhuja neiti Reginasta. Muutamat väittivät häntä itävaltalaiseksi prinssessaksi, keisarin omaksi tyttäreksi, joka oli joutunut vangiksi ja nyt tuotu tänne talletettavaksi. Toiset olivat tuntevinaan hänet kuningatar Maria Eleonoraksi: mutta mitä olisi hänellä Korsholmassa tekemistä?

— Sen saatan minä sanoa teille, — kuiskasi hyvin tietävän näköisenä muuan politikoitseva porvari. Hän on tehnyt salaliiton kuningasta ja valtakuntaa vastaan ja sentähden teljetään hänet nyt Korsholman linnaan.

— Ei ole asia aivan niinkään, — virkkoi toinen, joka kotiin palanneilta sotamiehiltä oli saanut kuulla vehkeistä kuninkaan henkeä vastaan. — Hän on, — lisäsi hän aralla äänellä, ikäänkuin peläten, että asianomainen sen kuulisi, —

hän on muuan nunna, jonka jesuitat ovat palkanneet kuningasta tuhoamaan. Kuusi kertaa on hän antanut kuninkaalle kuolettavaa myrkkyä ja kuusi kertaa on kuningasta unessa varotettu juomasta. Kun hän seitsemännen kerran tarjosi hänelle myrkkypikarin, veti kuningas miekkansa ja pakotti hänet juomaan oman sekoittamansa myrkyn.

— Mutta kuinka voi hän nyt sitten olla täällä ilmi elävänä?

— Ilmi elävänäkö? — innostui kertoja ollenkaan hämmästymättä. — Kuka sen niin tarkoin tietää? Sellaiset olennot voivat teeskennellä mitenkä tahansa . . . niin, niin, ettekö muista sitä menneentalvista hollantilaista, joka söi sulaa lyijyä? En sano mitään minä, en sano, mutta katsokaa vaan tuota mustatukkaista nunnaa, sehän on kalpea kuin ruumis.

— Onko hän antanut kuninkaalle myrkkyä? — kuului vapiseva naisääni kysyvän. Se oli Meri, joka sydän sykkyrässä oli keskustelua seurannut.

— Mitä te siinä loruatte! — virkkoi siihen muuan merimies, joka oli tietävänään enempi kuin muut. Kun minä olin keväällä Stralsundissa, näin minä siellä nuo samat silmät. Tyttöä vietiin silloin Tukholmaan ja muuan hänen vartijoistaan kertoi minulle koko asian. Hän on espanjalainen noita-akka, joka on myynyt itsensä paholaiselle saadakseen seitsemän vuotta olla maailman ihanin nainen. Katsokaa vaan häntä, niin näette, ett'eikö paholainen ole sanaansa pitänyt. Mutta varokaa itseänne, noissa silmissä on jotain mustan kiiluvaa, joka polttaa. Kun se sitten pääsi niin kauniiksi kuin nyt näette, meni hän Ruotsin leiriin ja antoi kuninkaalle lemmenjuoman, niin ett'ei kuningas nähnyt eikä kuullut muita kuin häntä seitsemän viikon kuluessa. Se oli kenraalien mielestä synti ja häpeä, koska vihollinenkin ankarasti ahdisti, ja silloin ottivat he hänet eräänä yönä vangiksi ja lähettivät hänet tänne istumaan loput seitsemästä kauneutensa vuodesta Korsholmassa.

— Onko kuningas häntä rakastanut? — kysyi Meri vavisten.

— Se on tietty.

— Onko hänkin rakastanut kuningasta?

— Noiden naisten sitä pitäisi kaikki tietää. Mitenkä helvetissä minä voisin sen tietää? Paholainen on kavalampi kuin muut ihmiset, se on varma se. Hän on antanut kuninkaalle kuparisormuksen . . .

— Jossa on seitsemän ympyrää sisäkkäin ja kolme kirjainta kanteen kaiverrettuna?

— Mitä hittoa? Mistä sinä sen tiedät? Kirjaimista en tiedä, mutta nuo seitsemän ympyrää olen kuullut . . .

Meri hengitti syvään. — Se on vielä hänellä! — virkkoi hän itsekseen salaisella riemulla. Meri oli taikauskoinen niinkuin kaikki muutkin siihen aikaan. Ei johtunut hänelle mieleenkään epäillä noita-akkain, loitsujen ja lemmenjuomain olemassaoloa, mutta eikö tuo vieras, tummaverinen tyttö, joka rakasti kuningasta ja jota kuniagas rakasti . . . eikö hän ehkä kuitenkin ollut syytön niihin kauheihin tekoihin, joita hänestä kerrottiin? Ja tuo unhotettu naisparka alkoi kiihkeästi toivoa päästäkseen lähenemään tätä salaperäistä olentoa, joka oli kuninkaan niin läheisesti tuntenut. Ei ollut aikaa arveluihin; muutamien tuntien kuluttua täytyi Merin palata kotiinsa. Hän rohkasi mielensä ja seurasi vieraita Korsholmaan.

Tuo vanha rakennus vallien sisässä oli kauniista näköalastaan huolimatta synkkä ja kolkko. Kun linnan päälliköt alinomaa muuttelivat ja ainoastaan aika ajoittain asuivat paikan päällä, oli tuo kaksikerroksinen kivirakennus siihen kuuluvine vankiloineen raskaan ja ränstyneen näköinen. Koko rakennus oli enemmän vankilan kuin mahtavan päällikön asunnon kaltainen. Paikan synkkyyttä lisäsivät vielä sen nykyiset asukkaat, ankara Martta rouva, hänen vanhat piikansa ja muutamat vangit ynnä parrakkaat vanginvartijat. Jos Kustaa Aadolf olisi muistanut, missä kunnossa linna oli, ei hän varmaankaan olisi lähettänyt nuorta vankiaan noin mieltä masentavaan paikkaan.

Rouva Martta tiesi odottaa nuorta vierastaan, jota oli kuvattu hänelle vaaralliseksi, turmeltuneeksi naiseksi ja jonka viekkautta vastaan eivät mitkäät salvat ja muurit riittäneet. Hän oli sen vuoksi neiti Reginalle ja hänen palvelijalleen varustanut asunnoksi pienen, pimeän kammarin oman makuuhuoneensa takana ja päättänyt sadoin silmin vartioida tytön pienimpiäkin liikkeitä. Rouva Martta oli pohjaltaan rehellinen, kunnon nainen, mutta samalla tuikea, itsepintainen

Neiti Regina saapuu Korsholmaan.